

1737 Tarihli (Biga) Deprem ve Yaraların Sarılması: Hadımzade Ahmet Ağa'nın Bayramiç ile Bozcaada'daki Vakıfları

Kadir ARSLANBOĞA¹

Önsöz

Osmanlı Devleti'nde vakıflar toplumsal hayatın temelini teşkil etmekteydiler. Vakıfların kurmuş olduğu müesseseler toplumun birçok ihtiyacını karşılamaktayken, vakıf ihya edenlere de topluma hizmet etme imkanı sağlamaktaydı. Vakıfların tescil sözleşmesi olan vakfiyeler ise kurumsal olarak vakfın mahiyetini ortaya koymaktadırlar. Bununla birlikte vakfiyeler barındırdıkları bilgiler itibariyle yerel tarihe de ciddi katkı vermektedirler. Bayramiç Ayanı Hadımzade Ahmet Ağa da Bayramiç ve Bozcaada ilçelerinde vakıflar ihya etmiştir. Hadımzade Ahmet Ağa'nın vakıflarına ait bilgiler Vakıflar Genel Müdürlüğü'nde 737 numaralı defterde 23 ve 23/1 numaralarıyla kayıtlı vakfiyelerinden elde edilmiştir. Vakfiyelerde inşa edilen camiler için harap ifadesi kullanılması ve iki caminin yeniden inşa edilmesiyle birlikte, arşiv kaynaklarına müracaat edildiğinde 1737 tarihli (Biga) depremin bölgeyi derinden etkilediği anlaşılmaktadır. Hadımzade Ahmet Ağa deprem sonrasında harap olan Bayramiç Çarşı Cami ve Bozcaada Alaybey Cami'ni yeniden bina etmiştir. Ayrıca buralarda çeşmeler, suyolları ve medreseler inşa ederek, deprem sonrasında dini, altyapı ve eğitim kurumlarını yeniden tesis etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hadımzade Ahmet Ağa, Bayramiç, Bozcaada, Vakıf.

1 Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi SBF İktisat, karslanboga@comu.edu.tr

Relief and Rehabilitation after 1737 (Biga) Earthquake: The foundations of Hadımzade Ahmet Ağa in Bayramiç and Bozcaada

Abstract

In the Ottoman Empire, foundations constituted the cornerstones of social life. Institutions established by the foundations would not only fulfill the endless needs of the society, but also provide opportunities for their sponsors to rally their services to the society. The “vakfiye”s, which are the registration certificates of the foundations, manifested the institutional framework of the foundation. In addition, these certificates (vakfiye’s) also greatly contribute to the local history thanks to the information stored within them. Bayramiç Ayan (proprietor), Hadımzade Ahmet Ağa, founded several foundations in Bayramiç and Bozcaada districts as well. The information regarding the foundations that belong to Hadımzade Ahmet Ağa were acquire from the Foundation Certificates (Vakıfiye’s) numbered 23 and 23/1, inside the notebook numbered 737 at the General Directorate of Foundations. It is understood from the archive records that the two mosques were demolished during the 1713 earthquake, with profound impacts around the region (Biga). Following the earthquake, those two wrecked mosques, namely Bayramiç Central Mosque and Bozcaada Alaybey Mosque were rebuilt by Hadımzade Ahmet Ağa, who also reconstructed infrastructure as well as various religious and educational institutions such as fountains, aqueducts, and madrasahs.

Keywords: Hadımzade Ahmet Ağa, Bayramiç, Bozcaada, Foundation.

Giriş

Osmanlı Devleti'nde mali ve sosyal bir kurum olan vakıflar toplumun en temel organizasyonlarının başında gelmekteydi. Vakıflar sosyal transfer harcamalarının kamudan halka geçişinde rol oynadığı gibi; aynı zamanda zengin kimselerden ihtiyacı olanlara ve halka geçişinde de önemli bir köprü vazifesi görmekteydi. Bu rol ve vazifeyi yerine getirirken kazandığı resmiyet vakıflara bir özerklik ve faaliyetlerinde süreklilik kazandırmaktaydı. Altı asırlık devlet tarihinde ve kısmen günümüzde de vakıflar; ihtiyaç hissedilen birçok alanda faaliyette bulunarak, toplumu kuşatmışlar ve toplumun devamlılığını sağlamışlardır.

Günümüzde devletler sosyal güvenlik kurumlarının uyguladığı politikalar ve bakanlıklar eliyle toplumun ihtiyaçlarını hem denetim hem de uygulama açısından merkezden yürütmektedirler. Örneğin hastanelerin Sağlık Bakanlıklarına, her türlü eğitimin Milli Eğitim Bakanlıklarına, kalkınma ve yatırım faaliyetlerinin Kalkınma Bakanlıklarına, dini, kültürel ve sosyal birçok başkanlığın doğrudan yürütmeye bağlı olması gibi. Hatta iktisadî birimler olan hanehalkı, firma ve devletin finansman ihtiyacının dahi özel sermayeye ait olan bankalar haricinde devlet bankaları aracılığıyla giderilebilme imkanı; modern devletin toplumu her alanda kuşattığını göstermektedir.

Osmanlı Devleti'nin siyasi tarihine bakıldığında; ortaçağda kurulan, yeniçağı yaşayan, yakınçağa adapte olmaya çalışsan ve kendisinden sonra kurulduğu bölgeyi Cumhuriyete miras bırakan bir devlet ile karşılaşmaktadır. Siyasi tarihi bir yana bırakıp, ekonomik ve sosyal tarihi sürece bakıldığında ise coğrafi keşifler, dünya ticaret yollarının değişimi, sömürgecilik, madeni para sistemindeki arz artışları ve piyasalardaki dalgalanmalar, merkantilist politikalar, ateşli silahlar başta olmak üzere askeri organizasyonların değişimi, merkezî devletlerin kurulması, sağlık, ziraî ve ticari alandaki değişimler ve hukukî olarak halkların yönetime katılması gibi dünya tarihinin seyrini değiştiren tüm olayların gelişim ve değişimlerine tanıklık eden bir devlet karşımızda bulunmaktadır. Bahsini yaptığımız tüm bu gelişim ve değişimlere tanıklığının yanında adapte olabilen devletin mali organizasyonu içerisindeki üç kurumundan biri vakıf sistemidir. Diğerleri ise merkezi hazine ve tımar sistemleridir.

Mali organizasyon içerisinde vakıflara düşen pay; toplumun dini, sağlık, sosyal, iktisadi, altyapı vb. alanlarında yatırım yapması ve ihtiyacı gidermesi idi. Bu alanların birinde faaliyet gösterecek olan vakıf dilekçe ve kadının onayı ile resmi bir kurum haline gelmekteydi. Burada açıkça görüleceği üzere vakfın tescilinde ve denetiminde yetki devlete aitti. Devlet vakfın içinde bilfiil bulunmamaktaydı. Ancak şahsi olarak padişahlar ve aile efradı ile bürokratlar kendi paylarına düşen gelirleri ile vakıflar

kurmaktaydılar. Buna ilaveten miri araziye ait fakat kullanılmayan toprakların üretime katılması amacıyla kendisinden bir vakıf aracılığıyla istenildiğinde isteyenlere oralar “şenlendirme” amacıyla verildiği gibi, ayrıyeten de faal olarak zirai üretimin içerisine dahil olan birçok tımar alanlarının vergi gelirleri de doğrudan doğruya padişahın uygun gördüğü kişilere verilmekteydi. Görüleceği üzere devlet hukuki olarak vakıfların tescil ve denetimini elinde tutmanın yanında mali kaynaklarını da vakıflarla paylaşmıştır. Günümüzde refah devleti ya da sosyal transfer ödemesi olarak adlandırılan harcamalar Osmanlı Devleti’nde vakıflar aracılığıyla gerçekleştirilerek birçok alanda halkın ihtiyacının karşılanması ve hizmetinin görülmesi sağlanmıştır.²

Yöneticilerle birlikte yönetilenler de (halk) vakıf faaliyetlerine çeşitli güdüler ile katılım sağlayarak içerisinde buldukları ahalinin ihtiyacını giderebilmek amacıyla vakıflar kurmuşlardır.³ Örneğin günümüzde İstanbul Fatih semtini ifade eden Suriçi’nde 17. yüzyılın başında yapılan vakıf tahririnde kayıtlı hizmet ve gelir ölçeği küçük büyük 3265 vakıf bulunmaktadır⁴. Bu vakıflar yüksek bürokrasiye mensup olmayanların, daha çok halkın kurduğu vakıflardır. Vakıf kuran kişi için en önemli güdü cariye-i sadakadır.⁵ Devamında ise evlatlık vakıflar denilen, vakfedilen gelirlerin vakıf amaçlarını karşıladıktan sonra kalan bakiyenin vakıf kuranın evlatlarına paylaştırılmasını ifade eden vakıflardır. Böylece vakfı kuran hem cariye-i sadakadan faydalanmayı hem de aile üyelerine kurumsal bir gelir sağlamayı/bırakmayı amaçlamaktaydı.

Vakıf öncelikle vakfiye olarak isimlendirilen bir nevi sicil/kuruluş sözleşmesi olan belgenin kadı onayıyla tescil edilmesiyle kurulmaktadır. Vakfiyelerde genel olarak kurulan vakıfların hangi faaliyetlerde bulunacağı, personelinin kimler olacağı ve bunlara ne kadar ücret verileceği, tüm bu faaliyet ve personel giderleri için hangi gelir kaynaklarının tahsis edileceği belirtilmektedir.⁶ Bugün başta Osmanlı Arşivi ve Vakıflar Genel Müdürlüğü olmak üzere birçok milli ve Osmanlı bakisi ülkelerin

2 Vakıflar hakkında geniş bilgi için bakınız. Bahaeddin Yediyıldız, XVIII. Yüzyılda Türkiye’de Vakıf Müessesesi Bir sosyal Tarih İncelemesi, Ankara 2003; Tevfik Güran, Ekonomik ve Mali Yönleriyle Vakıflar Süleymaniye ve Şehzade Süleyman Paşa Vakıfları, İstanbul 2006; Mehmet Genç, “Klasik Osmanlı Sosyal İktisadi Sistemi ve Vakıflar”, Vakıflar Dergisi, Cilt 42, 2014.

3 İstanbul’da bahar aylarını Kartal’da geçiren Prenses Zeynep Hanım, orada yaşayan halkın içme suyu sıkıntısı yaşaması ve bunun sonucunda sıtma hastalığına yakalanmaları sebebiyle iki çeşme yaptırmıştır. Süleyman Kızıltoprak, “Zeynep-Kamil Hastanesi’nin Kurucusu Prenses Zeynep Hanım: Hayat ve Hayratı”, Üsküdar Sempozyumu Bildiriler, Cilt 2, İstanbul 2005, s. 626.

4 Geniş bilgi için bkz. Mehmet Canatar, İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri 1009 (1600), İstanbul, 2004.

5 “izâ mâte ibn Ademe inkitâ’ ameluhü illa an-sülûsin ilmun yuntefe’u bihü ev-veledün sâlihun yed’ü lehü ev sadâkatün câriyetün” **İnsan ölünce, şu üç ameli dışında bütün amellerinin sevâbı kesilir: Sadaka-i câriye, kendisinden istifâde edilen ilim, arkasından duâ eden hayırlı evlâd.**” Müslim, Vasiyyet, 14.

6 Geniş bilgi için bakınız. Halim Baki Kunter, “Türk Vakıfları ve Vakfiyeleri Üzerine Mücmel Bir Etüd”, Vakıflar Dergisi, S. 1, 1938; Hasan Yüksel, “Vakfiye”, Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi, C. 42, 2012.

kütüphanelerinde vakfiye örneklerine rastlanılmaktadır.

Çalışmanın konusunu ise Bayramiç'ta ikamet eden ve bölgenin ayamı olan Hadımzade Ahmet Ağa'nın kurduğu vakıflar oluşturmaktadır. Hadımzade Ahmet Ağa Bayramiç ve Bozcaada'da iki vakıf ihya etmiştir. Bu vakıfların vakfiyeleri Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde 737 numaralı Vakfiye Defteri'nde 23 ve 23/1 sıra numaralarıyla kayıtlıdır. Bu vakfiyelerden ilki Bayramiç'te Çarşı Cami olarak bilinen Hacı Murat Cami'nin faaliyetlerine devam edebilmesi amacıyla kurulan vakfa aittir. İkincisi ise Bozcaada'da Alaybey Cami'yle birlikte çeşmeler ve su kanalları inşa ettirmesi sonrasında bunların faaliyetlerine devam edebilmesi amacıyla kurduğu vakfa aittir. Vakfiyelerde verilen bilgilere göre Hacı Murat Cami ve Alaybeyi Cami harap bir durumda iken Hadımza Ahmet Ağa tarafından yeniden inşa ettirilmişlerdir.

Bayramiç'te kurduğu vakfın tescil yılı 1742, Bozcaada'da kurduğu vakfın tescili ise 1749 yılındadır. Her iki yerde de camileri yeniden inşa etmiş ve ayrıca Bozcaada'da çeşmeler ve suyolları inşa etmiştir.

Kısa bir zaman öncesinde başkalarınca inşa ettirilmelerine rağmen harap duruma gelen ve Ahmet Ağa tarafından tekrardan inşa ettirilen camilerin ve yaşamsal önemi haiz su ihtiyacını karşılamak amacıyla çeşmelerin inşası fay hatları üzerinde bulunan bölgede (Resim 1) jeolojik bir olayın vuku bulduğu izlenimini vermektedir. Buna ilaveten çalışmanın 2.2. numaralı bölümünde görüleceği üzere 1702 yılında Miralay Ahmet Ağa tarafından inşa edilen Alaybey Cami'nin kısa bir zaman sonrasında harap hale gelmesi de jeolojik bir olayın meydana geldiği noktasındaki şüpheleri artırmaktadır.

Bu izlenimi ve şüpheleri gidermek amacıyla AFAD'ın yayınlamış olduğu tarihsel depremler listesine müracaat edildiğinde İstanbul, Ege Denizi ve çevresindeki yerleşim yerlerinde yapı yıkımlarına sebebiyet verebilecek şiddetlerde depremlerin olduğu görülmektedir. 1737 yılında merkezi İzmir olarak gösterilen 7 şiddetinde deprem, aynı yıl merkezi İstanbul olan 8 şiddetinde deprem, yine 1739 yılında merkezi İzmir olan 5, 7 ve 9 şiddetlerinde depremler meydana gelmiştir.⁷

Arşive ve akademik çalışmalara müracaat edildiğinde de bölgede şiddetli bir depremin meydana geldiği ve derin etkilerinin olduğunu ifade eden belgelere ve çalışmalara rastlanılmaktadır. Arşivdeki teftiş ve tamir defteri içerisinde 1737 tarihli Bozcaada kalesine ait kayıta "... *mâ vukú' zelzele münhedim ve ta'mír...*" ifadesi geçmektedir.⁸ Yine aynı defterde Seddülbahir Kalesi için yapılan 17 Eylül 1737

7 <https://deprem.afad.gov.tr/tarihseldepremler> (14.06.2020).

8 BOA. MAD.d. 3609, s. 240.

tarifli teftif kaydında “. . . mâ vukû’ zelzele münhedim ve muhtâc-ı ta’mirât. . .” ifadesiyle kalenin depremden etkilendiği açıkça belirtilmiştir.⁹ Benzer kayıtlardan biri de 19 Nisan 1738 tarihli belgede bölgede meydana gelen deprem neticesinde Bozcaada ve Seddülbahir kalelerinde yıkılan yerlerin keşfinin yapıldığı belirtilmektedir.¹⁰ 15 Ekim 1738 tarihli belgede ise daha önce tahsis edilen meblağın tamirat masraflarını karşılamaması üzerine her iki kalenin tamirine ikişer bin kuruşun yeniden tahsis edildiği konu edinilmiştir.¹¹

Ambraseys ve Finkel ise 1737 yılındaki depremin merkez üssünün Biga olduğunu, Biga ile Şarköy arasında köylerin tamamıyla yıkıldığını, büyük can kayıplarının olduğunu belirtmişlerdir. Kilitbahir, Seddülbahir, Bozcaada ve Bolayır kalelerinin ağır hasarlar aldığını ve bazı kısımlarının yıkıldığını elçilik raporlarına ve arşiv kaynaklarına dayanarak ortaya koymuşlardır. Ayrıca Ezine’nin tamamıyla yıkıldığını da ifade etmişlerdir.¹²

Buraya kadar bahsedilenlerden anlaşılacağı üzere, 1737 yılındaki deprem bölgeyi derinden etkilemiştir. Deprem sonrasında bölgedeki kalelerle birlikte yerleşim yerleri de ağır tahribata uğramıştır. Kalelerin inşa ve tamiratlarında devlet bilfiil yer alırken, sosyal müesseseler ve alt yapının imarı içinse bölgenin ileri gelenleri sorumluluk almışlardır. Bayramiç Ayanı olan Hadımzade Ahmet Ağa da ilk önce deprem sonrasında yıkılan Bayramiç’teki Hacı Murat Cami’ni yeniden inşa ettirmiş ve 1742 yılı itibariyle de vakfını kurmuştur. Deprem sonrasında yapımına ne zaman başlanıldığı kesin olarak bilinmese de Bozcaada’daki Alaybey Cami’ni yeniden bina ettirmiş ve altyapı hizmeti olarak çeşmeler ve su kanalları yaptırmıştır. Bunların faaliyet giderleri için de 1749 yılında bir vakıf daha ihya etmiştir.

Çalışmanın bundan sonraki sayfalarında öncelikle Hadımoğullarının aile tarihine dair bilgiler verilmiştir. Devamında Hadımzade Ahmet Ağa’nın yukarıda bahsi geçen ve jeolojik bir afet sonrasında Bayramiç ve Bozcaada’daki yaraların sarılması için kurduğu iki vakıf, vakfiyeleri itibariyle kurumsal olarak ortaya konulmuştur. Son olarak da 1861 ve 1862 yıllarına ait muhasebe bilançosuyla Alaybey Cami’nin finansal durumuna değinilmiştir. Ek 1 ve Ek 2’de vakfiyelerin, Ek 3’te de muhasebe bilançosunun transkripti verilmiştir.

---

9 BOA. MAD.d. 3609, s. 241.

10 BOA. C. AS. 1091-48169

11 BOA. C. AS. 968-42127

12 Fransız Konsolosu 1 Nisan 1737 tarihli raporunda 6 ve 9 Mart kayıtlı notlarında depremin olduğunu belirtmiştir. AE/B/1/1010. No: 343;N.N. Ambraseys and C.F. Finkel, ” Long-term seismicity of Istanbul and of the Marmara Sea Region”, Terra Nova, 3, 1991, s. 537.

1. Hadımoğulları Ailesi

Ahmet ve Mustafa adında iki kardeşin Bayramiç'e nasıl geldiklerine dair net bir bilgi bulunmamaktadır. Kardeşlerin 1691 yılında Konya'nın Hadım Kasabası'ndan Bayramiç'e göç ettiği ve Bayramiç'te Tabaklar Deresi civarında debbağlıkla uğraştıkları düşünülmektedir. Bir diğer ihtimal de Konya'dan çıkan kardeşlerin ilk olarak İstanbul'a gidip Saray'da çalıştıkları sonrasında da Bayramiç'e görevli olarak tayin edildikleri ya da geldikleridir. Zaman içerisinde zenginleşen bu kardeşlerin Sultan II. Ahmet'ten bölgenin sancaktarlığını da alarak ilçenin kudretli bir ailesi "Hadımoğulları" olmuşlardır.¹³

Vakfiyelerde Hadımzade Ahmet Ağa, Bayramiç Ayanı olarak tarif edilmektedir. Kurumsal olarak ayanlığın tarihine bakıldığında kişilerin iki yoldan hareketle bu ünvanı aldıkları görülmektedir. Bunlardan ilki kişinin ehl-i örf içerisinde yani bürokraside kapıkulları, yeniçeri serdarları, sipahiler, kethüdayerleri, mültezimler, mukataa eminleri, azledilen yahut emekli olan beylerbeyleri, sancakbeyleri, kadılar, müftüler ile bunların çocukları ve paşaların çocukları sosyal ve iktisadi düzenin bozulmasından da faydalanarak bir bölgenin ayanı olabilmekteydiler. İkinci yolda ise yerelde zenginleşen kimseler bir bölgenin ayan-ı memleket ve ayan-ı vilayeti olabilmekteydiler.¹⁴ 1683'den 1718 tarihine değin devletin uğradığı yenilgiler ve bunların sonucunda meydana gelen mali krizlerden dolayı ayanlar vergi tahsili ve devlete borç vermede önem arz etmeye başlamışlardır. 18. yüzyılın ortalarına gelindiğinde ise merkezin gücünün zayıflamasıyla bir ayan ailesinin yıllarca bölgede yöneticilik yapmasıyla büyük aileler meydana gelmiştir.¹⁵

Hadımoğlu kardeşlerin ilkin Osmanlı Sarayı'na girdiklerine ve sonrasında da Bayramiç'e memuriyet görevi ile tayin edildiklerine dair net bir bilgi bulunmamaktadır. Bu sebeple bu kişilerin Konya'dan doğrudan Bayramiç'e geldikleri ve bilinen işleri debbağlık ile birlikte sermaye biriktirdikleri, bu sermayeyi de iltizam sistemi içerisinde özellikle de malikane sahipliğiyle birlikte zenginleşerek bölgenin ayanı oldukları da kuvvetle muhtemeldir.¹⁶

Vakfiyede Hadımzade Ahmet Ağa'nın babasının ismi Ramazan olarak geçmektedir. 1749 tarihli Bozcaada'daki vakfına ait vakfiyede ise tescil işlemleri için mütevellî tayin ettiği kişi "li-ümm karındaşı" İbrahim bin Halil'dir. Bu kişi ile olan kardeşliğinde

13 Nurettin Ünen, Dünkü ve Bugünkü Çanakkale, Ankara 1947, s. 169; Cevat Başaran, Geçmişten Günümüze Bayramiç Tarihi-Coğrafyası ve Arkeolojisi, Ankara 2002, s. 21-22.

14 Yücel Özkaya, Osmanlı İmparatorluğu'nda Âyanlık, Ankara 1994, s. 7.

15 Özcan Mert, "Ayan", Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi, C. 4, 1991, s. 196

16 Malikane sahipliği ayanların zenginleşmelerinde önemli paya sahiptir. Özkaya, Osmanlı İmparatorluğu'nda Âyanlık, s. 11.

ise baba farklı, anne ise aynıdır. Hadımzade Ahmet Ağa 1175 / 1761-1762 yılında vefat etmiştir. Ahmet Ağa'nın kabri (Resim 2) Bayramiç Hacı Baliğ Cami avlusunda bulunmaktadır. Ahmet Ağa'nın belgelerde iki oğlundan bahsedilmektedir. 14 Nisan 1781 tarihli belgede Ahmet Ağa'nın vefatından sonra vakıf mütevelliliği görevi büyük oğlu Mustafa bin Ahmet'e tevcih edilmiştir. Onun da vefatı sonrasında vakıf şartnamesinde belirttiği üzere reşid olan küçük oğlu Osman Halife bin Ahmet'e mütevellilik tevcih edilmiştir.¹⁷ 27 Ekim 1791 tarihli bir belgede ise Hadımzade Osman Bey yazdığı arzda Hacı Ahmet Ağa için pederim ifadesini kullanırken, Mustafa Ağa için ise karındaşım ifadesinde bulunmuştur.¹⁸

Hadımzade Ahmet Ağa'nın büyük oğlu Mustafa Ağa'nın kabri babası ve kardeşiyle birlikte Bayramiç Hacı Baliğ Cami avlusunda bulunmaktadır. Mezar taşında "Sábıkan Biga Sancağı Mütesellimi iken..." 17 Mart 1781 tarihinde vefat ettiği yazmaktadır.¹⁹

Hadımoğulları ailesinin en meşhuru ise Ahmet Ağa'nın küçük oğlu Osman Bey'dir. Hadımzade Osman Bey hakkında Sicill-i Osmani'de kısa bir malumat bulunmaktadır. Buna göre Osman Bey'in 1807'de Akdeniz Muhafızı olduğu ve aynı yıl içerisinde de bu görevinden ayrıldığı bilinmektedir.²⁰ Osman Bey, arşiv kayıtlarının verdiği bilgilere göre 4 Mart 1783 tarihinde Biga Mütesellimi²¹, 6 Aralık 1788 tarihinden itibaren de Boğaz Muhafızı ve Biga Mütevellisi²² görevlerine tayin edilmiştir. 28 Şubat 1808 tarihli iki belgenin ilkinde Biga'da²³ ikincisinde ise Bayramiç'te²⁴ ikamet ettiğini belirten Osman Bey, kendisine bir memuriyet görevi verildiğinde yaşlılığından dolayı yerine oğlu Ahmet'i göndereceğini belirtmektedir. Osman Bey 18 Ekim 1812 tarihinde vefat etmiştir. Kabri babası ve abisiyle birlikte Bayramiç Hacı Baliğ Cami avlusunda bulunmaktadır. Osman Bey'in muhalledatıyla ilgili karşımıza çıkan belge tarihi 22 Kasım 1812'dir. Bu belgede Osman Bey'in muhalledatından daha önce merkeze gönderilen nakitinden (517 kese) hariç Bayramiç'teki konağında bulunan eşyanın (20 kemer ve bir kese altın; değerleri 550 kese) tanzim edildiğine dair bilgiler yer almaktadır.²⁵

17 BOA. C. EV. 254-12957

18 BOA. C. EV. 106-5289.

19 Gülgün Yazıcı, İmran Şahin, Mesut Yazıcı, "Kitabelere Göre Bayramiç'te Sosyal Hayat", Bayramiç Sempozyumu 07, 03-05 Ağustos 2007, s. 52.

20 Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmani, (Haz: Nuri Akbayar) C. 4, İstanbul 1996, s.1287.

21 BOA. TSMA.e. .725.7

22 BOA. C. AS. 390.16905.

23 BOA. HAT. 1365.54013

24 BOA. HAT. 1356.53056

25 BOA. HAT. 521.25484

Hadımzade Osman Bey'in oğlu Ahmet ise babasının yerine vekaleten görev yapmasından önce 26 Ağustos 1799 tarihinde Seddülbahir Kalesi'ne muhafız olarak atanmıştır.²⁶ 7 Ekim 1820 tarihli belgede Ahmet Bey'in kendisine ihsan edilen arazi ile ilgilenmek amacıyla dönüşüne dair arzuhaline rastlanılmıştır. Belgede Ahmet Bey'in Hadımzade Osman Bey'in büyük oğlu olduğu da belirtilmiştir.

Hadımoğullarıyla ilgili olarak buraya kadar yazılanlardan tespit edilebildiği kadarıyla ailenin üç kuşak (Ahmet-Mustafa/Osman-Ahmet) boyunca varlığını sürdürdüğü görülebilmektedir. Hacı Ahmet Ağa'nın büyük oğlu Mustafa Ağa'nın Biga mütesellimi olmasının ailenin zenginleşmesinde önem arzettiği muhakkaktır. Vefatı sonrasında aile liderliğinin Osman Bey'e geçmesiyle ailenin bir hanedanlığa dönüştüğü gerek memuriyetleri gerekse muhalefatına dair kısa bilgilere dayanarak aşikardır. Ünen ise zaman içerisinde ailenin genişlediğini ve İstanbul ile İzmir başta olmak üzere geniş bir alana dağıldığını belirtmiştir. Ailenin bir koluna ait şecereyi de sırasıyla Ramazan, Ahmet Ağa, Osman Bey, Hacı Ahmet Bey, Mehmet, Hacı Ahmet Bey, Hacı Mehmet Bey, Ahmet Fevzi, Fahriye ve Nurettin Ünen olarak vermiştir.²⁷

2. Hadımzade Ahmet Ağa'nın Vakıfları

Hadımzade Ahmet Ağa, Bayramiç'te ve Bozcaada'da iki vakıf ihya etmiştir. Bayramiç'te kurduğu vakfın tarihi 2 Ramazan 1155 / 31 Ekim 1742, Bozcaada'da kurduğu vakfın tarihi ise 13 Muharrem 1163 / 23 Aralık 1749'dur. Ahmet Ağa kurduğu vakıflardan Bayramiç'teki vakfı zürri vakıf mahiyetindedir. Gelirlerden masraflar çıkarıldıktan sonra kalan bakiyenin aile üyelerine dağıtılması vakfiyede şart koşulmuştur. Bozcaada'da ihdas ettiği vakıf ise hayri bir vakıftır. Gelirler doğrudan müesseselerin masraflarına tahsis edilmiştir.

Bu iki vakıf haricinde Bayramiç'teki Dede Çeşmesi'nin kitabesinden ve Bayramiç'teki vakfın gelirleri içerisindeki "*vakıf bahçeleri*" ile "*Çiflik nam mahaldeki vakıf değirmeni*" ifadelerinden anlaşılacağı üzere Ahmet Ağa'nın daha öncesinde de bir vakfının bulunduğu dur.

Dede Çeşmesi'nin kitabesinde sahibü'l-hayrat olarak Ahmet Ağa'nın adı geçmekte ve inşa tarihi 1152 / 1739-1740'dır. Bu tarih de depremin hemen sonrasına tekabül etmektedir. Muhtemelen çeşme de caminin inşası sırasında yapılmıştır. Dolayısıyla çeşmenin Hacı Ahmet Ağa'nın 1742 tarihli vakfına dahil olması kuvvetle muhtemeldir. Çeşmenin inşa tarihinin vakfın tescil tarihine yakın olması da bunu desteklemektedir. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde 143 numaralı vakıf fihrist

26 BOA. HAT. 157.6532

27 Ünen, Dünkü ve Bugünkü Çanakkale, s. 170.

defterinde Hacı Ahmet Ağa'nın Bayramiç'te cami-i şerif, medrese ve çeşme vakfı olduğu not düşülmüştür.²⁸ Bu durumda ise vakfiyede çeşmenin ve medresenin yazılmadığı ihtimali üzerinde durulabilir. Vakfiyesinde “*bina eylediğim beş hücrede sakin beş nefer talebeye*” ifadesiye talebelere tahsisat ayrılmıştır. Bu ise medresenin olduğu ancak vakfiyede belirtilmediği ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

Vakıf bahçeleri ve değirmeni kaydıyla kira gelirleri aldığı vakfa dair bir belgeye ise arşivlerde rastlanılmamıştır. Muhtemelen vakfiyesi günümüze ulaşmamıştır.

2.1. Bayramiç Çarşı Cami Vakfı (1742)

1742 yılında kurulan vakfın vakfiyesinin girişinde Hadımzade Ahmet Ağa ayan olarak kaydedilmektedir. Ayrıca kendisi için Bayramiç Çarşı Mahallesi sakinlerinden sahibül-hayrat olarak da kayıt düşülmüştür. Vakfi mahkemede tescil etmek amacıyla Ahmet Ağa bin Mehmet isimli bir şahsı mütevellî olarak tayin etmiş ve onun dilekçesiyle birlikte vakıf Bayramiç Kadısı Sunullah Efendi tarafından 15 Aralık 1742 tarihinde tescil edilmiştir. Vakıf tescil edilirken kadının huzurunda bulunan şahitler ise dikkat çekicidir. Şuhudül-hal olarak katılanlardan on kişinin ismi verilmiştir. İsmi verilen şahitlerin sekizi ilim erbabıdır. Bunlardan üçü şeyh, ikisi ulema, biri seyyid, biri molla, biri caminin imam hatibi ve kalan ikisi de ahalidendir.

Vakfiyede Bayramiç çarşısında daha öncesinde vefat eden Hacı Murat isimli bir şahsın bina eylediği caminin zaman içerisinde harap hale geldiği ve tamamen kullanılamaz bir durumda olduğu belirtilmiştir. Cami için kurulan vakfın gelirlerinin caminin yeniden inşa maliyetini karşılayamaması neticesinde ahali “*ittifak-ı müslimîn*” durumu Hadımzade Ahmet Ağa'ya bildirmiştir. Bunun üzerine Ahmet Ağa camiyi yeniden inşa ettirmiş ve caminin faaliyetlerine devamı için bazı mülklerini vakfederek bir evlatlık vakıf kurmuştur. Vakfetmiş olduğu gelirlerden masrafların çıkarılmasıyla kalan artı bakiyenin evlatlarına dağıtılmasını şart koşturmuştur. Böylelikle tüzel kişilik olarak resmi ve dokunulmaz bir şirket hüviyetinde olan vakıf bünyesinde aile üyelerinin hayatları boyunca bir gelire sahip olmalarını da sağlamıştır.

Günümüzde Çarşı Cami (Resim 3-4-5-6) Bayramiç'in tam merkezinde bulunmaktadır. Caminin inşa tarihiyle ilgili olarak kapısındaki 1889 tarihiyle birlikte şadırvanındaki 1902-1904 tarihinden²⁹ başka herhangi bir kitabe veyahut bilgilendirmeye dair levha bulunmamaktadır. Hadımzade Ahmet Ağa Vakfı'na ait 1791 tarihli tevcihat belgesinde vakfın camisi için Çarşı Cami ismi geçmektedir.³⁰ 14 Haziran 1793 tarihli belgede ise caminin ismi Hacı Murat Cami olarak belirtilmiştir.

28 VGMA. FHR.D, 143.18

29 Başaran, Geçmişten Günümüze Bayramiç, s. 64.

30 BOA. C. EV. 347-17624

Bu caminin Hadımzade Ahmet Ağa tarafından yeniden inşa ettirildiği ve minber de ilave edildiği belgede ifade edilmektedir.³¹

Çarşı Cami'nin 1737 yılında bölgeyi etkileyen deprem öncesindeki durumu bilinmemektedir; ancak deprem ile birlikte caminin kullanılamaz bir hale geldiği anlaşılmaktadır. Deprem sonrasında Hadımzade Ahmet Ağa tarafından yeniden inşa edilmiştir. 19. yüzyıl sonunda cami tekrar inşa edilmiştir. Resim 3'te de görüleceği üzere şu an Çarşı Cami'nin altında tek bir dükkan bulunmaktadır. Hadımzade Ahmet Ağa'nın inşasında ise caminin altında sekiz adet dükkan olduğu vakfiyede belirtilmektedir.

Çarşı Cami için Ahmet Ağa'nın kurduğu vakıftan önceki cami vakfının gelirlerine bakıldığında; Bayramiç çarşısında senelik geliri 24 kuruş olmayan ve tamire muhtaç hatta yeniden inşa edilmesi gereken bir bab berber dükkanı ve altı papuccu dükkanı ile 80 kuruş nakiti bulunmaktadır. Caminin kendi vakfının gelirlerine ilaveten Kanlıbalı Abdurrahman Paşa Vakfı'ndan 100 kuruşun ve Bakkal Hacı Ahmet Vakfı'dan 13 kuruşun nemaları da camiye tahsis edilmiştir. Bahsi geçen tüm bu gelirlerle caminin ve dükkanların yeniden inşa edilmelerinin mümkün olmadığı ahali içerisindeki mimar ve inşaattan anlayan kişiler tarafından tespit edilmiştir.

Durum, ahalinin ittifakıyla Hadımzade Ahmet Ağa'ya bildirilmiş ve kendisi camiye tekrardan inşa ettirmiştir. Sultanın da iznini alarak inşaya bir minber de ilave edilmiştir. Çarşı Cami'yle birlikte Dede Çeşmesi'ni ve medreseyi de inşa ettirdiği düşünülmektedir. Ahmet Ağa, inşa ettirdiği müesseselerin faaliyetlerine devam edebilmesi amacıyla da kendi mülkünden menkul ve gayrimenkulleri vakfetmiştir. Tablo 1'de bunların dökümü verilmiştir.

Tablo 1: Hadımzade Hacı Ahmet Ağa'nın Vakfettiği Mülkler

400 kuruş nakit
27 Demirci? Dükkanı Bayramiç Çarşısında yeni inşa edilen
1 Bab kahvehane Bayramiç Çarşısında
3 Bab Berber Dükkanı
2 Bab Bakkal Dükkanı
1 Bab Nalband Dükkanı
4 Adet dükkan
2 Papuccu dükkanı

31 BOA. C. EV. 342-17389

2 Bab dükkan
1 Bab Fırın
1 Bab Berber Dükkanı
6 Dükkan Caminin altında
2 Bab Debbaghane Dükkanı
20 kuruş senelik Menderes Çayı yakınındaki vakıf bahçesinin kirasından
20 kuruş senelik Debbaglar Çayı yakınındaki vakıf bahçesinin kirasından
100 keyl hınta Çiftlik tesmiye edilen bölgedeki vakıf değirmeninden senelik
100 keyl hınta Hacir?dede olarak tesmiye edilen bölgedeki iki göz değirmen icaresinden senelik
50 keyl hınta Şecer-i Kebir köyündeki değirmen icaresinden senelik
Hamam icaresinden yevmi 3 akçe
Han icaresinden yevmi 3 akçe

Hadımzade Ahmet Ağa'nın cami için kurduğu vakfa bağışladığı menkul ve gayrimenkullerin listesi yukarıdaki tabloda gösterilmiştir. Öncelikle menkul olarak 400 kuruş nakit vakfetmiştir. Bu meblağın “*rehn-i kavî ve kefil-i melî*” ile “*onu on bir buçuk*” %15 oranı ile işletilmesi vakfiyede belirtilmiştir. Rehn-i kavi borçlunun vakfa borcun ödenememesi durumunda bir mülkü rehin olarak göstermesini ifade etmektedir. Kefil-i melî olarak ifade edilen işlemde ise borç karşılığında borçlu kişiye diğer kişilerin kefil olmasıdır.

Gayrimenkul olarak ise vakfa demirci(?), kahvehane, berber, bakkal, nalband, papuccu, fırın, debbaghane ve diğerleri olmak üzere 52 adet dükkan vakfetmiştir. Bu dükkanlardan 6 adeti yeniden inşa edilen caminin alt katında bulunmaktadır.

Menkul ve gayrimenkullerin doğrudan vakfedilmesine ek olarak kira ve işletme kârlarından da vakfa yıllık tahsisatlar yapılmıştır. Bayramiç'te Menderes ve Debbaglar çayları yakınlarında bulunan ve daha öncesinde bir başka vakfa tahsis ettiği vakıf bahçelerinin kiralardan yıllık 20'şer kuruş vakfa tahsis etmiştir.

İşletme gelirlerinden tahsis ettikleri ise Çiftlik ve Hacir?dede olarak adlandırılan bölgelerdeki değirmenlerin kira gelirlerinden 100'er keyl hınta, Şecer-i Kebir Köyü'ndeki değirmen kirasından ise 50 keyl hınta tayin ederek toplamda senelik 250 keyl hınta vakfa tahsis edilmiştir. Hamam ve han kiralardan ise günlük 3'er akçe vakfa tahsis edilmiştir.

Vakfın faaliyetlerine devamı için gerekli olan hizmetlerin görülebilmesi amacıyla

personel, aydınlatma giderleri, tamirat için ayrılacak tahsisat ile Şeyh Mehmet'e ve talebelere verilecek tayinat aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Tablo 2: 1742 Yılında Kurulan Vakfın Giderleri

Personel/Masraflar	Yevmi (Akçe)	Senevi (Kuruş)
Mütevelli	3	
Nazır ve Cabi	2	
Katip	1	
Vaiz	8	30 keyl hınta
İmam	8	13 keyl hınta
Hatip	8	13 keyl hınta
Müezzin	5	10 keyl hınta
Müezzin	5	10 keyl hınta
Devirhan	3	
Kayyim	5	10 keyl hınta
Talebe (5 kişi)	1	
Şem'-i asel		15
Revgan-ı zeyt		10
Tamir ve termim ve ferş	3	
Şeyh Mehmet (Türkmenli karyesinde sakin)		6

Personel listesinin en başında vakfın yönetimiyle ilgilenen mütevelli yer almaktadır. Vakfiyeye mütevellinin hayatta iken kendisinin olması kaydını düşüren Ahmet Ağa, vefatından sonra ise erkek evlatları içerisinde “*ekber ve erşed ve eslah evladım*” olarak ifade ettiği yaşça büyük, reşid ve en uygun olanın olması gerektiğini belirtmiştir. Mütevelliye vakıftan günlük 3 akçe yevmiye tahsis edilmiştir. Erkek evlatlarından birinin ise vakfın nazır ve cabisi olarak görev almasını kayıt düşmüş ve günlük 2 akçe yevmiye tahsis edilmiştir. Personel içerisinde hesap işlerinden anlayan bir kişinin katip olarak görevlendirilmesini ve günlük 1 akçe ile ücretlendirilmesini şart koymuştur.

Caminin işlevlerinin yerine getirmek için tayin edilen personelin en başında Cuma günleri ve belirli günlerde camide vaaz vermesi için görevlendirilen vaize günlük 8 akçe ve senelik 30 keyl hınta; imama günlük 8 akçe ve senelik 13 keyl hınta; hatibe günlük 8 akçe ve senelik 13 keyl hınta; müezzinlere günlük 5 akçe ve senelik 10 keyl

hınta; devirhana günlük 3 akçe; kayyime günlük 5 akçe ve senelik 10 keyl hınta ve talebelerin her birine günlük 1 akçe tahsis edilmiştir.

Ramazan ayında caminin ve minarelerin aydınlatılması amacıyla da 15 kuruş şem-i asel (bal mumu) ve 10 kuruş revgan-ı zeyt (zeytinyağı) alımı için tahsis edilmiştir. Caminin tamiri için ise günlük 3 akçe ayrılması ve bu paranın mütevellî tarafından tutulması, tamir masraflarının bu paradan karşılanması gerektiği kaydedilmiştir. Son olarak ise Bayramiç Türkmenli Köyü'nde sakin Şeyh Mehmet isimli vaiz kişiye senelik 6 kuruş verilmesi vakfiye de belirtilmiştir.

Toplam gelirden masraflar çıktıktan sonra kalan meblağın evlatları arasında paylaştırılmasını ve bu paylaşımında ise erkeklerin kızlardan 1 akçe daha fazla almasını şart koşmuştur.

Vakıf personelinin birisinin çeşitli sebeplerle işten ayrılması sonrasında ise yerine alınacak kişinin mütevellinin uygun gördüğü kişi olması gerektiği de kayıt altına alınmıştır.

2.2. Bozcaada'daki Alaybey Cami ve Çeşme Vakfı (1749)

Çanakkale Boğazı'na hakim bir konumda olan Bozcaada'nın diğer adalarla birlikte 1455 yılından itibaren Osmanlı hakimiyetinde olduğu düşünülmektedir. Venediklilerle olan savaş esnasında (1463-1479) Venediklilerin eline geçen ada, 1479 yılı itibariyle tekrar Osmanlı hakimiyetine girmiştir. Venedikliler ile Osmanlılar arasındaki Girit savaşlarının cereyan ettiği cephelerden biri olan ada, 13 Temmuz 1656 – 30 Ağustos 1657 tarihleri arasında Venediklilerin hakimiyetinde kalmıştır. Ada geri alındıktan sonra ilk olarak tahriri yapılmıştır. Devamında dönemin Sadrazamı Köprülü Mehmet Paşa adaya gelmiştir. Paşa yaptığı incelemeler sonrasında kale de dahil olmak üzere adanın genelinde tamirat ve inşaat faaliyetlerinde bulunmuştur. Ada'da günümüzde de işlevini sürdüren ve kendi adını taşıyan camiyi de inşa ettirmiş ve masraflarının karşılanması amacıyla da bir vakıf kurmuştur.³²

Günümüzde Bozcaada'da mevcut bir diğer cami de Alaybey Cami'dir. Alaybey Cami'nin bulunduğu arsanın üzerinde olduğu sanılan ve vakfiyelerde ismi Ali Ağa Cami olarak geçen bir cami bulunmaktadır. Bu cami zaman içerisinde yıpranmış ve Venediklilerin adaya verdiği düşünülen tahribatlar neticesinde kullanılamaz duruma gelmiştir.³³ Miralay Ahmet Ağa da bölgenin üst düzey bir bürokrati olarak

32 Cengiz Orhonlu, "Bozcaada", Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi, C. 6, 1993, s. 318; Köprülü Mehmet Paşa'nın Vakıfları için bkz. Yusuf Sağır, Osmanlı Arşiv Belgelerine Ve Vakfiyelerine Göre Köprülü Ailesi Vakıfları, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2012.

33 M. Saadettin Aygen, Bütün Yönleriyle Bozcaada, Afyon 1985, ss. 76-78, 81; Cengiz Orhonlu, "1657 Tarihli Bozcaada Tahriri ve Adadaki Türk Eserlerine Ait Bazı Notlar", Tarih Dergisi, 1972, s.71.

adanın imarı noktasında üzerine düşeni yerine getirmiştir. Harap halde bulunan Ali Ağa Cami'nin bulunduğu arsa üzerinde yeniden bir cami ve medrese inşa ettirmiştir. İnşa ettirdiği bu müesseseler için de Vakıflar Genel Müdürlüğü'ndeki 7115/1 envanter numaralı kayda göre H. 1115 / M. 1703-1704 tarihli Bozcaada'da bir vakıf kurmuştur.³⁴ Ahmet Ağa'nın ünvanına binaen de camiye Alaybey Cami adı verilmiştir.³⁵ Caminin giriş kapısının üzerindeki kitabedeki tarih 1702 yılını göstermektedir (Resim 9-10-11). Caminin inşa tarihi (1702) ile vakfın tescil tarihi (1703/1704) birbiriyle uyumludur. İnşa sonrasında vakfın ihya ve tescil işlemlerinin biraz zaman alması olağan bir durumdur.

Daha öncesinde, bahsi geçen 1737 yılındaki deprem arşiv belgelerine yansıdığı üzere Çanakkale bölgesindeki birçok kaleyi tahrip etmiştir. Tahribatı gidermek için yapılacak onarımların karşılanması amacıyla merkezden nakdi tahsisatlar yapılmıştır. Kalenin etkilendiği bir jeolojik olayda adadaki diğer eserlerin etkilenmesi kaçınılmazdır. Miralay Ahmet Ağa'nın inşa ettirdiği Alaybey Cami'nin de bundan etkilendiği kuvvetle muhtemeldir.

Hadımzade Ahmet Ağa, Miralay Ahmet Bey tarafından inşa ettirilen ancak zaman içerisinde harabe hale gelen Alaybeyi Cami'ni (Resim 7-8) yeniden yaptırmıştır. İlaveten Bozcaada'da çeşme ve bunlara suyun taşınması için suyuolları inşa ettirmiştir. Bununla birlikte Çeşme ve cami inşaatlarından sonra da çeşmenin bakım ve onarımı ile cami personeli ücretlerinin ve sair harcamalarının karşılanması için 1749 yılında bir vakıf kurmuştur.

Hadımzade Ahmet Ağa'nın 1749 tarihli vakfiyesindeki “..*elviye beyi el-Hac Ahmet Ağa'nın binâ eylediği câmi'-i şerif ve ma'bed-i kadîm mürûr-ı eyyâm ve kurûr-ı a'vâm ile harâbe müşerref olup bi izn-i mütevellî kendi malından müceddeden binâ eylediğim câmi'-i şerifin.*” ifadesi önem arz etmektedir. Burada, Miralay Ahmet Ağa'nın inşa ettirdiği caminin zaman içerisinde harap olduğu ve Hadımzade Ahmet Ağa'nın ise Alaybey Cami'ni kendi vakfının mütevellisinin izniyle yeniden inşa ettirdiği mahkeme reisi olan kadının onayı ve şuhudu'l-hal'in şahadetleriyle resmi belgede ortaya konulmuştur.³⁶

34 Gülgün Yazıcı, İmran Şahin, Mesut Yazıcı, “Bozcaada'da Osmanlı Medeniyeti'nin Tanıkları: Kitabeler”, Bozcaada Değerleri Sempozyumu 25-26 Ağustos 2008, s. 103.

35 Aygen, Bütün Yönleriyle Bozcaada, s. 78.

36 A. Neslihan Mutlu tarafından hazırlanan yüksek lisans tezinde Alaybey Cami'nden ayrı olarak Alaybey Mescidi'nden bahsedilmektedir. Mescidin varlığı Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde 23 Mart 1781 tarihli belgedeki Alaybey Mescid-i Şerifi ifadesine dayandırılmaktadır. İncelenen belgelerde Hadımzade Ahmet Ağa'nın inşa ettirdiği Bayramiç'teki Çarşı Cami ve Bozcaada'daki Alaybey Cami'leri için mescid ifadelerinin de kullanılması ve vakfiyede açıkça Alaybey Cami'nin yeniden inşa edildiğinin belirtilmesi mescidden kastın Alaybey Cami olduğudur. Ayşe Neslihan Mutlu, Bozcaada'nın Demografik ve İktisadi Yapısı (XVI.-XVIII. Yüzyıllar), (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler

Alaybey Cami, Hadımzade Ahmet Ağa'nın yeniden inşası sonrasında günümüze kadar geçen süre içerisinde çeşitli tamirat ve onarımlara uğramıştır. Giriş kapısının arka yüzündeki kitabesinden anlaşıldığına göre bütünüyle harap olan Alaybey Cami'nde, 1846 yılında Kaptan-ı Derya Ali Paşa tarafından geniş bir tamirat yaptırılmıştır. Kitabesinin ön yüzünde yazdığına göre cami H. 1307 / M. 1890 yılında tekrar bir tamirat görmüştür.³⁷

Buraya kadar anlatılanlar neticesinde bölgenin ayanı olan Hadımzade Ahmet Ağa tarafından kurulan 1749 tarihli vakfın tescil tarihinden kısa bir süre öncesinde harabe ve kullanılamaz halde olan caminin inşasının bitirildiği; görevlilerine ve diğer masraflarına tahsis ayrıldığı vakfiyede belirtilmektedir.

Ahmet Ağa'nın yaptırmış olduğu çeşme ile ilgili olarak günümüzde herhangi bir kalıntıya rastlanılmamıştır. Ayrıca ada ile ilgili birçok tarihi çalışmalarda da çeşmeden herhangi bir bahis açılmamıştır. Vakfiyede çeşmenin müceddeden inşa edildiği belirtilmektedir. Muhasebe bilançosunda ise “*sâhil-i bahrde mevcûd çeşmesinin ..*” ifadesiyle çeşmenin sahilde olduğu belirtilmiştir.³⁸

Ahmet Ağa vakfın tescil işlemleri için aynı anneden kardeşi İbrahim Ağa ibn Halil'i mütevellî olarak tayin etmiştir. Vakıf Bayramiç Kadısı Seyyid Feyzullah tarafından tescil edilmiştir. Vakfın tescilinde kadı huzurunda bulunan şuhudu'l-hal olarak 20 kişinin ismi vakfiyede verilmiştir. Bu kişilerden ikisi şeyh, biri çarşı imamı, biri sipahiyan ve diğerleri ise ahalidendir.

Ahmet Ağa çeşme ve cami için kurduğu vakfa Tablo 3'te listesi verilen mülklerini vakfetmiştir. Vakfın giderlerini karşılaması amacıyla vakfedilen mülkler; 20 odadan, 15 dükkandan ve 1 mahzenden oluşan 3 bina, 1 fırın, 4 dükkân, 9 mahzen, 1 şirehane ve şirehanenin içerisindeki su kuyusundan oluşmaktadır. Vakfedilen bu mallar ile Bozcaada'da inşa ettirmiş olduğu çeşmenin ve suyollarının tamiri ile Alaybey Cami personeline tahsis edilen ücretler ve sair giderlerin karşılanması amaçlanmıştır.

Tablo 3: *Hadımzade Ahmet Ağa'nın Vakfettiği Mülkler*

1 Bina: Üst katında 14 oda, altında ikişer kepenkli 13 dükkân
1 Bina: Üst katında 3 oda, altında 2 berber dükkânı
1 Bina: Üst katında 3 oda, altında mahzen
1 Fırın

Enstitüsü, 2018, s. 41.

37 Yazıcı, vd., “Bozcaada'da Osmanlı Medeniyeti'nin Tanıkları: Kitabeler”, s. 103-104.

38 BOA. EV.d. 17302

4 Dükkan
9 Mahzen
1 Şirehane ve bi'r-i ma (su kuyusu)

Vakfın giderlerinin başında vakfın yöneticisini ifade eden müteveli gelmektedir. Hadımzade Ahmet Ağa vakfiyede tevliyeti ve vakıf şartlarındaki değişimi hayatı boyunca kendi üzerinde bırakmıştır. Vefatı sonrasında ise erkek evlatları içerisinde en büyük ve en uygununa 4 akçe ile bırakılmasını şart koşmuştur. Erkek evlatlarının soyu kesildiğinde kız çocuklarına, onlarında soyu kesildiğinde öncelikle erkeklerin evlatlarına, onlarında soyu kesildiğine kız çocuklarının evlatlarına tevliyet bırakılmıştır. Eğer tüm nesil kesilirse tevliyet Haremeyn Evkafı nazırlarına bırakılması kayıt altına alınmıştır.

Tablo 4: Bozcaada Çeşme ve Alaybeyi Cami Vakfı Giderleri

Personel/Masraflar	Yevmi (Akçe)	Senevi (Kuruş)
Müteveli	4	
Suyolcusuna		40
Cabi	5	
İmam	2	
Hatip	2	
Müezzin	2	
Müezzin	2	
Kayyim	2	
Katip	2	
Cabi	2	
Çerağdar	1	
Revgan-ı zeyt	1	
Şeyh İbrahim Efendi	5	

Vakıf inşa ettiği çeşmeye su getiren suyollarının tamiri için su yolcusu olarak tayin ettiği Ahmet Beşe'ye yıllık 40 kuruş tahsis etmiştir. Vakfa cabi olarak ise ada sakinlerinden Topçuzade Ahmet Ağa'yı atamış ve kendisine günlük 5 akçe ücret verilmesi vakfiye de kayıt altına alınmıştır. Ayrıca cabi vazifesinin Topçuzade Ahmet Ağa'nın kendisinden sonra evlatlarına kalmasını belirtmiştir.

Alaybey Cami'nin kendi vakfının camiye yenilemeye imkan vermediği gibi camide

görevli personeline tayin edilen ücretlerin personele “*vefâ itmekle*” tabiriyle yetmediği anlaşılmaktadır. Bu sebeple, Hadımzade Ahmet Ağa kurduğu vakıftan cami personelinin ücretlerine tahsisatlar ayırarak ek zamlar/ilaveler yapmıştır.

Tabloda da görüleceği üzere imama, hatibe, iki müezzine, kayyime, katibe, cabiye günlük 2’şer akçe; mübarek gecelerde kandil çerağı için revgan-ı zeyt (zeytinyağı) almı için günlük 1 akçe ve kandil yakmakla görevli olan çerağdara da günlük 1 akçe tahsis edilmiştir. Zikredilen personele verilecek olan akçelerin cedit akçe olması da ayrıca vakfiyede üzerinde durulmuştur.

Ada’da sakin Şeyh İbrahim Efendi ise müderris ve vaiz olarak tayin edilmiştir. Vakfiyede talebelere bir odada ders vermesi ve Çarşamba günlerinde Alaybeyi Cami’nde halka vaaz verilmesi şartı konulmuştur. Kendisine günlük 5 akçe tahsis edilmiştir.

22 Aralık 1862 tarihli bir belge³⁹ ise Alaybey Cami’nin hem Alaybey Cami Vakfı hem de Hadımzade Ahmet Ağa Vakfı’nın gelir ve giderleri verilmiştir.⁴⁰ Vakıfların muhasebeleri 1 Recep 1277 / 13 Ocak 1861 ile 29 Cemaziyelahir 1279 / 22 Aralık 1862 tarihleri arasındaki miladi 23 ay 10 günlük süreyi kapsamaktadır.

Vakıf muhasebe bilançoları ve icmalleri yıllar öncesinde kurulan vakıfların geçen zaman içerisinde malî performansını göstermesi açısından önem arz etmektedir. Hayata geçirilen vakıflara tahsis edilen gelir kalemlerinin düzenli bir şekilde gelir getirmesi, vakıfların kuruluş amaçlarını gerçekleştirmesine imkan sağlamaktaydı.

1749 yılında kurulan Hadımzade Ahmet Ağa Vakfı ile daha öncesinde kurulan Alaybey Cami Vakfı’nın 1861 ve 1862 yıllarına ait muhasebesi aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Her iki vakıf 1861 ve 1862 yıllarında toplamda 760 kuruş gelir elde etmişlerdir. Giderlere bakıldığında ise 1861 yılında 1.200 kuruş, 1862 yılında ise 1.975,5 kuruş toplam masraf etmişlerdir. Giderlerin gelirlerden fazla olması sebebiyle 1861 yılında 440, 1862 yılında 1.215,5 kuruş açık vermişlerdir. Her iki yılın bütçe açığının toplamı ise 1.655,5 kuruştur.

Vakıfların gelirlerini ifade eden kira gelirleri her iki yılda sabit bir seyir izlemiştir. Buna rağmen aydınlatma giderleri bir sonraki sene %10 civarında bir artış gösterirken, tamirat giderleri ise yaklaşık olarak %400 artış göstermiştir. Personele verilen ücretlerde ise %10’luk bir düşüş gerçekleşmiştir. Tablonun orijinal metinden yapılan çevirisi ve muhasebe bilançosunun tam dağılımı Ek 3’te verilmiştir.

39 BOA. EV.d. 17302

40 Şerif Korkmaz muhasebe bilgilerine dair kısa bir malumatı yazdığı makalede vermiştir. Şerif Korkmaz, “Bozcaada’nın 1840’da Sosyal ve Ekonomik Yapısına Dair Tespit ve Değerlendirmeler”, Tarih İncelemeleri Dergisi Cilt/Volume XXVI, Sayı/Number 2 Aralık/December 2011, s. 450.

Giderlerin 1862 yılında, 1861 yılına göre dört kat artmasına üç masraf kalemi sebebiyet vermiştir. Büyük balmumu almına 105 kuruş, Caminin tavanının tamirine, kiremit aktarımına, caminin badanasına, kaldırımların temizlenmesine ve kireç masrafına 642,5 kuruş ve vakfın çeşmesinin tamiratları ile çeşmenin üstüne çatı yapılmasına 268,5 kuruş masraf edilmiştir.

Aşağıdaki tabloda verilen tamirat giderleri her yıl olağan giderler içerisinde yer almamaktadır. Bununla birlikte bir yapının yıllık olarak cüzi de olsa bakım masrafı çıkmaktadır. Yine de 1861 ve 1862 yıllarında tamirat giderleri olmaması durumunda dahi her iki vakfın gelirlerinin caminin personel ve aydınlatma giderlerini karşılayamadığı görülmektedir. Bu bütçe açığına tamirat masrafları da eklendiğinde iki yılın sonundaki açık 1.655,5 kuruş olmaktadır. Bütçe açığının doğal olarak ve belgede de açıkça belirtildiği üzere önümüzdeki senelerdeki gelirlerinden mahsup edileceği belirtilmiştir.

Tablo 5: *Alaybey Cami Vakfı ile Hadımzade Ahmet Ağa Vakfı'nın 1861-1862 Yıllarına Ait Muhasebeleri*

Vakıfların Gelirleri	1861	1862
Alaybey Cami Vakfı	177	177
Hadımzade Ahmet Ağa Vakfı	583	583
Toplam	760	760
Vakıfların Giderleri		
Aydınlatma giderleri	487	559,5
Tamirat Giderleri	273	1.016
Personele ücret	440	400
Toplam	1.200	1.975,5
Bakiye (-)	440	1.215,5
Toplam Bakiye (-)		1.655,5

Alaybey Cami'ne ait muhasebe bilançolarının açık vermesine sebep olabilecek bir başka durum ise masrafların artışından ziyade gelirlerin azalmasıdır. 1840 yılına ait olan temettuat defterinde Hadımzade Ahmet Ağa Vakfı'na ait gelir kaynakları ile vakfiyesinde vakfettiği gelir kaynakları arasında muazzam bir fark bulunmaktadır. Defterde Hadımzade Ahmet Ağa'nın vakfına ait mülkler 6 dükkan, 1 kahve, 1

yalı, 1 arsa, 1 fırın ve 3 mağaza olarak verilmiştir.⁴¹ Vakfiyesinde ise yukarıda da bahsedildiği üzere vakfın gelir getirici mülkleri 20 odadan, 15 dükkandan ve 1 mahzenden oluşan 3 bina, 1 fırın, 4 dükkan, 9 mahzen, 1 şirehane ve şirehanenin içerisindeki su kuyusundan oluşmaktadır. Temettuat defterinin yılı olan 1840 yılında Ahmet Ağa'nın vakfına gelir sağlayan mülklerin %80'ni 91 yıl içerisinde kaybettiği görülmektedir. Muhtemelen zaman içerisinde mülkler harap hale gelmiştir ya da satılıp başka bir yatırıma dönüştürülmüştür. 1840 yılına ait tahrirdeki yalının vakfiye de olmadığı görülmektedir.

Alaybey Cami'ne ait bilançolardaki açıklığın boyutu hem masrafların artması hem de Hadımzade Ahmet Ağa Vakfı'nın gelirlerinin azalmasıyla derinleşmiştir. Bütçe açığı iki vakfın yıllık gelir toplamlarının 2.17 katıdır. Caminin ve çeşmelerin personel dahil hiç bir masrafı olmadığı halde tüm borç iki yılda ödenebilmektedir.

Personel ve küçük ölçekli masraflarını dahi iki vakfın gelirleriyle karşılayamayan Alaybey Cami'nin masrafları için başka vakıflar da gelirlerini tahsis etmiştir. Örneğin, 1 Ağustos 1776 tarihli bir vakfiyede Anadolu Baş Muhasebecisi Penah Süleyman Efendi, Alaybey Cami için vakıf kurmuştur. Bu vakfiyeye göre camideki hocalar ile 5 sıbyan mektebi öğrencisine gelir tahsis edilmiştir.⁴² Bu vakfiye örneğinden anlaşılacağı üzere caminin giderlerini karşılamak amacıyla gelirlerini tahsis eden vakıfların bulunması masrafların karşılanmasında ve bütçe açıklarının kapatılmasında önemli katkıları olmuştur.

Alaybey Cami, Ahmet Ağa'nın yeniden inşası sonrasında 1840 ile 1890 yıllarında iki defa tamirat göyerek Cumhuriyete miras olarak kalmıştır.

3. Sonuç

Tarih boyunca vakıflar sosyal hayatın temel taşı olan toplumsal dayanışmayı teşkil etmişlerdir. İhtiyacın olduğu her alanda varlık göstererek toplumu sarmışlardır. Hadımzade Ahmet Ağa da bölgeyi derinden etkileyen deprem sonrasında Bayramiç ve Bozcaada'da toplumun dini, altyapı ve eğitim ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla iki vakıf ihya etmiştir. Böylelikle toplumun yeniden bütünleşmesine ve devamına hizmet etmiştir. Bu hizmeti gerçekleştirmek amacıyla da inşa masraflarının yanında her iki vakfa toplamda 100'ü geçkin oda ve dükkan, işletmeler ve bunların gelirleri ile zirai kira gelirlerini vakfetmiştir.

Bu çalışmada ele alınan vakıflara ait vakfiyelerin bir diğer önemli katkısı ise yerel

---

41 Korkmaz, "Bozcaada'nın 1840'da Sosyal ve Ekonomik Yapısına Dair Tespit ve Değerlendirmeler", s. 449.

42 Alptekin Yavaş, "Bozcaada Köprülü Mehmet Paşa ve Alay Bey Camileri" XIII. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, 14-16 Ekim 2009, s.674.

tarihe yapmış olduğu katkıdır. Vakfiyeler ışığında ortaya çıkan bilgiler Bayramiç ve Bozcaada'da varlığını sürdüren yapıların inşa tarihlerine dair birçok belirsizliği ortadan kaldırmaktadır.

Sonuç olarak Hadımzade Ahmet Ağa, Bayramiç ve Bozcaada halkının en zor zamanında yanlarında yer almış ve bölgenin iktisadi kaynaklarından kazandıklarını tekrardan bölge halkı ile paylaşmıştır.

Kaynakça

T. C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Osmanlı Arşivi (BOA)

Cevdet Askeriye (C. AS.), 1091-48169; 390.16905; 968-42127

Cevdet Evkaf (C. EV) 106-5289; 254-12957; 342-17389; 347-17624

Evkaf Defterleri (EV. d.) 17302

Hatt-ı Hümayun (HAT.) 157.6532; 521.25484; 1356.53056; 1365.54013

Maliyeden Müdevver Defterleri (MAD. d.) 3609.

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı (TSMA. e.) 725.7

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi Defterler (VGMA)

Fihrist Defterleri (FHR.D) 143

Vakfiye Defterleri (VD) 737

Archives nationales (Fransa)

AE/B/I/1010. No: 343.

Ambraseys, N.N. and Finkel C.F., "Long-term seismicity of Istanbul and of the Marmara Sea Region", *Terra Nova*, 3, 1991, s. 527-539.

Aygen, M. Saadettin, Bütün Yönleriyle Bozcaada, Türkeli Yayınları, Afyon 1985.

Başaran, Cevat, Geçmişten Günümüze Bayramiç Tarihi-Coğrafyası ve Arkeolojisi, T. C. Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, Ankara 2002.

Canatar, Mehmet, İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri 1009 (1600), İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul 2004.

Genç, Mehmet, "Klasik Osmanlı Sosyal İktisadî Sistemi ve Vakıflar", Vakıflar Dergisi, Cilt 42, 2014, s. 9-18.

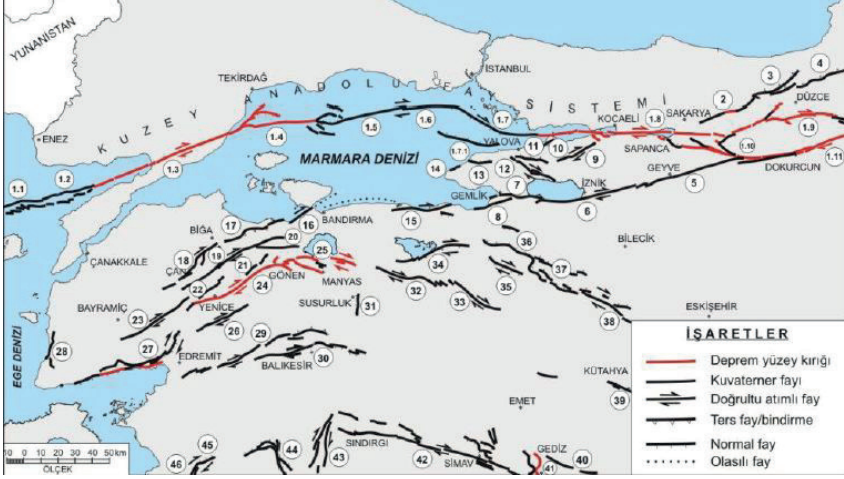
Güran, Tevfik, Ekonomik ve Malî Yönleriyle Vakıflar Süleymaniye ve Şehzade Süleyman Paşa Vakıfları, Kitabevi, İstanbul 2006.

Kızıltoprak, Süleyman, "Zeynep-Kamil Hastanesi'nin Kurucusu Prenses Zeynep Hanım: Hayat ve Hayratı", Üsküdar Sempozyumu Bildiriler, Cilt 2, İstanbul 2005, s. 622-628.

Korkmaz, Şerif, "Bozcaada'nın 1840'da Sosyal ve Ekonomik Yapısına Dair Tespit ve

- Değerlendirmeler”, Tarih İncelemeleri Dergisi Cilt/Volume XXVI, Sayı/Number 2, 2011, s. 423-458.
- Kunter, Halim Baki. “Türk Vakıfları ve Vakfiyeleri Üzerine Mücmel Bir Etüd”, Vakıflar Dergisi, S. 1, 1938, s. 103-129.
- Mert, Özcan, “Ayan”, Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi, C. 4, 1991, s. 195-198.
- Mutlu, Ayşe Neslihan, Bozcaada'nın Demografik ve İktisadî Yapısı (XVI.- XVIII. Yüzyıllar, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), 2018.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc, el-Câmiu's-Sahîh, (nşr. M. Fuad Abdülbâkî), Çağrı Yayınları İstanbul 1981.
- Orhonlu, Cengiz, “1657 Tarihli Bozcaada Tahriri ve Adadaki Türk Eserlerine Ait Bazı Notlar”, Tarih Dergisi, Sayın 26, 1972, s. 67-74.
- Orhonlu, Cengiz, “Bozcaada”, Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi, C. 6, 1992, s. 317-319.
- Özkaya, Yücel, Osmanlı İmparatorluğu'nda Âyânlık, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1994.
- Sağır, Yusuf Osmanlı Arşiv Belgelerine Ve Vakfiyelerine Göre Köprülü Ailesi Vakıfları, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir 2012.
- Süreyya, Mehmed, Sicill-i Osmanî, (Haz: Nuri Akbayar) C. 4, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996.
- Ünen, Nurettin, Dünkü ve Bugünkü Çanakkale, C.H.P. Halkevleri Yayınları, Ankara 1947.
- Tarihsel Depremler, <https://deprem.afad.gov.tr/tarihseldepremler> (14.06.2020).
- Yavaş, Alptekin, “Bozcaada Köprülü Mehmet Paşa ve Alay Bey Camileri”, XIII. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, 14-16 Ekim 2009, Pamukkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Yayınları, s. 671-680.
- Yazıcı, Gülgün, Şahin, İmran, ve Yazıcı, Mesut, “Bozcaada'da Osmanlı Medeniyeti'nin Tanıkları: Kitabeler”, Bozcaada Değerleri Sempozyumu 25-26 Ağustos 2008, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayınları, s. 99-130.
- Yazıcı, Gülgün, Şahin, İmran, ve Yazıcı, Mesut, “Kitabelere Göre Bayramiç'te Sosyal Hayat”, Bayramiç Sempozyumu 07, 03-05 Ağustos 2007, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayınları, s. 39-55.
- Yediylıldız, Bahaeddin, XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi Bir sosyal Tarih İncelemesi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2003.
- Yüksel, Hasan, “Vakfiye”, Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi, C. 42, 2012, s. 467-469.

Resim 1: Çanakkale Fay Hatlarını Gösteren Harita

Resim 2: Hadımzade Ahmet Ağa'nın mezar taşı

“Ziyaretten murat hemen duadır; Bu gün bana ise yarın sanadır. Otuz bir bölüğün serdengeçti ağalarından Hadımzade merhûm ve mağfûr Elhac Ahmet Ağa ruhuna fatiha 1175”

Resim 3: Bayramiç Çarşı Cami

Resim 4: Çarşı Cami Giriş Kapısı

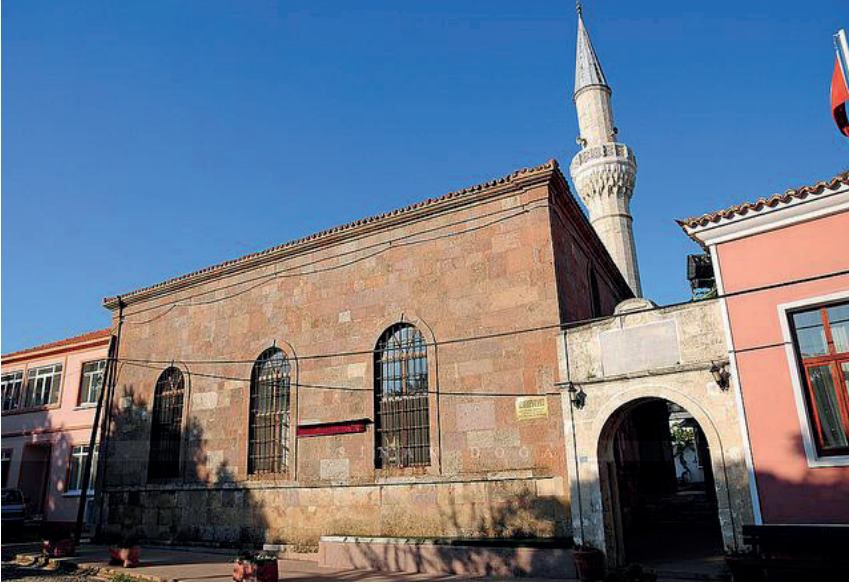
Resim 5: Çarşı Cami Mihrap Tarafı

Resim 6: Çarşı Cami İçerisinden Giriş Kapısı ve Üst Kat

Resim 7: *Bozcaada Alaybey Cami Dıştan Görünümü*

Resim 8: *Alaybey Cami İçten Görünümü*

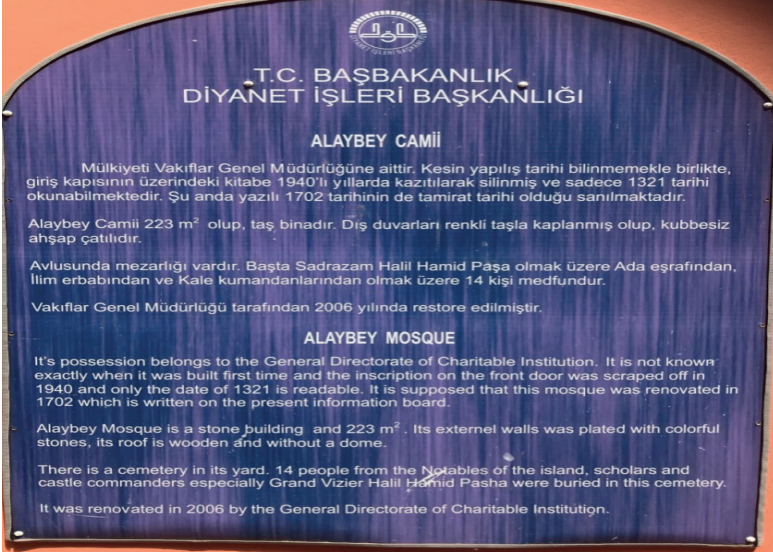
Resim 9: Alaybey Cami Giriş Kapısı

Resim 10: Alaybey Cami Avlusundaki Kitabe

Resim 11: Alaybey Cami Avlusunda DİB'nin Hazırladığı Bigilendirici Levha

Resim : Hadımzade Ahmet Ağa'nın Bayramiç'te Yaptırdığı Çeşme (Dede Çeşmesi) H 1152 /M. 1739-1740

Ek 1: Hadımzade Ahmet Ağa'nın Bayramiç'teki Cami Vakfı

VGM Defter No: 737, Vakfiye No:23, Sayfa: 42

Hasbina'llâhu ve ni'me'l-vekîl

Mâ hüve'l-muharreru fihi mine'l-vakfı ve's-şurûti ve tebyîni'l-mesârif ale'n-nemati'l-ma'rûfi'l-meb sûti vaka'a küllühü ledeyye ve cerâ cemî'uhü beyne yedeyye ve innâ hakemtü bi's-sıhhati ve'l-lüzûmi fi'l-husûsi ve'l-umûm âlimen bi'l-hilâfi'l-cârî beyne'l-eimmeti'l-eslâfi fi-husûsi'l-evkâfi ve ene'l-fakîru ilâ-afvi hafıyyi'l-eltâfi Sun'ullâhu'l-müvellâ hilâfe bi kazâ-i Bayramiç ufiye anhu.

Kayd-ı vakf bâ-fermân-ı âli ve bâ-arzuhâl fi 17 Şevval 1155.

Bayramiç kazâsında Çarşu mahallesi sükkânından Hâdımzâde el-Hâcc Ahmed Ağa'nın vakfiyesidir.

Nahmedüke yâ men vakafe düne mevâkîfi azametihî ukûlu erbâbi't-tahkîki ve tahayyere fi-sahârî ceberûtihî efhâmu fuhûli eshâbi't-tedkîni ve gasuret an-derki kâhiri kudretihî efkârü asâtîni âli'n-nuhâ ve'l-ahlâmi ve acezet an-mulâhazati bâhiri izzetihî efvârü salâtîni'l-hucâ ve'l-efhâmi fe-subhâne men lâ-ya'lemu cünûde tedâbu'î mübde'âtihi illâ-hüve ve ya'rifu revâbi' muhtere'âtihi illâ-hüve celle şânühü an-en-yekûne şer'âten li-küllî vâridin ve an hamâhu an-en-yehûme havlehü illâ-vâhiden ba'de vâhidin te'âla bevâliġu hikemihî an-lubbi yenâluhâ eydi'l-efkâri ve'z-zunûni ve tekaddese sevâbi'u ni'amihî an-lubbi yuhîtu bihâ ukûlü eshâbi'l-efzâri ve'l-uyûni tenezzehe âlâuhu'l?-celîletü an-en-yukâde bihe't-tahdîdu ve gurrâu ne'mâihî'l-cezîleti an-en-yahteviyehâ nitâfu't-tecdîdi ve's-salâtu ve's-selâmu'l-etemmâmi'l-ekramâni alâ-fatihati sûreti'n-nübüvveti't-tâmmeti ve hâtimeti risâleti'l-âmmeti li's-şerefi's-şâmihî ve'l-izzi'l-bâzihî râfi'u elviyeti'd-dîni'l-münîfi ilâ-a'lâ merâtibu'l-kummeli ve meblaġi ahkâmihî's-şer'i'l-mübîni ilâ-aksâ menâzilü'l-celâli seyfu'llâhu'l-mühenni'di'l-ġâlibu ve sâhibü'l-livâi'l-merfû' min-benî Luvey bin Ğalib eş-şâzehi'l-izzeti'l-vâdihî't-tahcîli En-nebiyyu'l-Arabiyyu el-ehî'l-mektûbu ismuhü fi't-tevrâti ve'l-incîli seydidu'l-Arabi ve'l-Acemi ve imâmu Mekkete ve'l-Medînete ve'l-Harami bâzi'l-ümemi ilâ-hüsni'r-rahmâni Muhammed bin Abdullah bin Abdulmuttalib aleyhi salâtu'llâhi mâ-hebbeti'r-riyâhu ve mâ-ihtezze aġsânun ve mâ-lâha bârikun ba'dehü işbu kitâb-ı müstetâbin sebep-i ketb ve tastirleri? ve vesîka-i enîkanın bâ'is-i tahrîr ve tenmîki budur ki Kasaba-i Bayramiç mahallâtından Çarşu mahallesi sükkânından sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât ve râġibü'l-meberrât olan zâ'iri'l-Haremeyn-i Şerîfeyni es-sâ'î beyne's-safâ ve'l-merveteyni umdetü'l-eşbâh ve'l-a'yân Hâdımzâde dimekle meşhûr olan el-Hâcc Ahmed Ağa bin Ramazân sâna'llâhu te'âlâ an-mükiddâti'z-zaman ve enâlehü a'lâ a'refi'l-cinâni dünyâ-yı

deniyye dâr-ı fenâ ve'k-kafriğanâ ni'metî zâ'il ve mukîmî dayfî dâhil vücûduna adem-i lâzım olduğuna yakînen hâzım ve mazmûn-ı hadîs-i şerîfe âlim olup kâle Rasûlu'llâh salla'llâhu aleyhi ve sellem leyse leke min-dünyâke illâ-mâ-ekelte fe-efneyte ev-lebiste fe-ebleyte ev-tasaddakte fe-ebkayte ve kâle aleyhi's-salâtu ve's-selâm izâ mâte ibn Ademe inkıtâ' ameluhû illa an-sülûsin ilmün yuntefe'u bihû ev-veledün sâlihun yed'û lehû ev sadâkatün câriyetün alâ-yedeyhi mazmûn-i şerîfî üzere inşâ-i hayrata sâ'î ve âzim olup niyyet-i hâlise ve taviiyyet-i vâfiyye ile hasbeten li-merdâti'llâhi te'âlâ ve taleben li-merdâti diye el-mu'alle'l-a'la meclis-i şer'-i şerîf-i enverde ve mahfel-i dîn-i münîf-i ezherde li-ecl'l-vakf ve't-tescîl mütevellî nasb u ta'yîn eylediği fahrû'l-akran ve zeynü'l-hullân Ahmed Ağa bin Mehmed mahzarında câ'izü't-tasarrufât ve mâlik-i teberru'ât olduğu halde şöyle ikrâr-ı mu'tâd-ı şer'î ve i'tirâf-ı sahîh-i mer'î idüp Kasaba-i Bayramiç sükunda vâki' merhûm el-Hâcc Murâd nâm sâhibü'l-hayrât binâ eylediği mescid-i şerîf mürûr-ı eyyâm ve kürûr-ı senîn ve a'vâm ile bi'l-küllîye harâb ve mâ'il ile't-türâb olup derûnunda dahî edâ-yı salavât mümkün olmayup hâlî ve mu'attal ve kadîmden vakfî olan sük-i mezbûrede vâki' bir bâb berber dükkânı ile altı aded pabuccu dükkânlarının senevî hâsıl olan icâreleri ancak yirmi dört guruşa baliğ olmayup dekâkin-i merkûme dahî harâb ve müceddeden binâ ve ta'mîre eşedd-i ihtiyâc-ı muhtâc olup ve kezâlik nukûd-ı mevkûfesi olan seksen guruş ve Kanluobalu Abdurrahman Paşa'nın vakfî olan yüz guruş ve bakkâl el-Hâcc Ahmed'in vakfî olan on üç guruşun dahî be-her senede hâsıl nemâsından dahî binâ ve ta'mîr-i mescid ve dekâkin ber-vechle mümkin olmadığını kibel-i şer'-i kavimden keşf ve mi'mârân ve sâ'ir ebniyye ahvâline vukûf-ı tâmmılları olan ittîfâk-ı müslimînün tahmîn-i sahîh ile haber virdiklerinden sonra bâ-mâ'rifet-i şer'-i kavim ben dahî mescid-i şerîfî müceddeden binâ ve ta'mîr ve bir ma'bed-i latîf ve câmi'-i şerîf idüp ve bâ-izn-i sultânî bir minber-i şerîf vaz' ve atyeb-i malımdan dört yüz guruş ifrâz ve kadîmden olan mecmû'-ı yüz doksan üç guruş nukûd-ı mevkûfesine zamm u vakf eyleyüp ve ilâ-südûr haze'l-vakf ve'l-hayrât taht-ı mülk ve havza-i tasarrufumda olan emlâkımdan Kasaba-i mezbûre sükunda vâki' her birleri tahdîd ve tavsîfden mustağni ve lede'l-ahâlî ma'lûmetü'l-hudûd ve'l-müştemilât müceddeden binâ eylediğim yirmi yedi aded timarcı? dükkânlarımı ve kezâlik sük-ı mezbûrda Yenihan kurbında? olan bir bâb kahvehânemi ve üç bâb berber dükkânlarıyla iki bâb bakkâl ve bir bâb na'lband ve eğer muttasıl olup müceddeden binâ eylediğim dört aded dükkânlarımı ve bâ-hüccet-i şer'îyye el-Hâcc Salihoglu İbrahim'den iştirâ eylediğim pabuccu dükkânı ile İsa Beşe karındaşından iştirâ eylediğim pabuccu dükkânını ve İsmihan Hatun'dan iştirâ eylediğim iki bâb dükkân ile el-Hâcc Hüseyin'den mülk-i müşterâm olan fırın ve fırına muttasıl olan bir bâb berber dükkânı câmi'-i mezbûrun tahtında müceddeden binâ eylediğim altı aded dükkânlarım ile iki bâb debbâghâne dükkânlarımı Menderes Çayı kurbında

vâki' mülk-i sarîhim olup ma'lûmetü'l-hudûd eşcâr-ı müsmire ve gayr-i müsmire olan vakf eylediğim bağçe icâresinden be-her senede yirmi guruş ve Debbâğlar Çayı kurbında müceddeden inşâ ve vakf eylediğim bağçe icâresinden be-her senede yirmi guruş ve Çiftlik nâm mahalde tahdîd ve tavsîfden mustağni olan vakf-ı değirmen icâresinden be-her sene yüz keyl hinta Hâcir?dede nâm mahalde vâki' ma'lûmetü'l-hudûd iki göz değirmen icâresinden be-her sene yüz keyl hinta ve Şecer-i Kebîr karyesinde vâki' Su Dutdu dimekle ma'rûf değirmen icâresinden be-her sene elli keyl hinta ve hammâm-ı mefrûş icâresinden yevmî üç sağ akçe ve hân icâresinden yevmî üç sağ akçe ve atyeb malımdam dört yüz nukûdî ifrâz câmi'-i şerîfin yevmî vakfî yedi aded dükkân ile yüz doksan üç guruş nukûd-ı mevkûfeye zamm [43] vakf idüp vakf-ı sahîh-i mezbûr habs-i sarîh-i muhalled ile vakf eyledim ve şöyle şart eyledim ki;

İşbu zamm u vakf eylediğim evkâfa ben hayâtda oldukça mütevellî olup tebdîl ve tağyîri benim yedimde ola dâr-ı fenâdan dâr-ı bekâya rihlet eylediğimde evlâd-ı zükûrumdan ekber ve erşed ve eslah evlâdım yevmî üç akçe vazîfe ile mütevellî olup ve evlâd-ı zükûrumdan biri dahî yevmî iki akçe vazîfe ile nâzır-ı vakf ve câbî-i vakf ola ve yevmî bir akçe vazîfe ile fenn-i kitâbetde mâhir ve hesâba kâdir bir kimesne dahî kâtib-i vakf olup i'yâzen bi'llâhi te'âlâ evlâd-ı zükûr bi'l-küllîye münkariz oldukda evlâd-ı inâsdan kızlarımdan ekber ve erşed ve eslah olan mütevellî ola anlar dahî münkariz oldukda evlâd-ı zükûrdan evlâd-ı zükûrlu mütevellî ola anlar dahî münkariz oldukda evlâd-ı inâsın evlâd-ı zükûrundan kezâlik ekber ve erşedi mütevellî ola ve anlar dahî münkariz olmadukda evlâd-ı inâsın evlâd-ı inâslarından ekber ve erşed ve eslahı mütevellî ola batnen ba'dü batnin neslen ba'dü neslin karnen ba'dü karnin el-derecetü'l-ulyâ fî-emri't-tevliyyeti bi-hasebi'd-derecâtî's-süflâ mazmûn üzere olup minvâl-i meşrûh üzere mutasarrıf olalar evlâd-ı zükûr ve evlâdları ve evlâd-ı inâs ve evlâdları bi'l-küllîye münkariz oldukda Haremeyn-i Şerîfeyn evkâfî nâzır-ı olan vakf-ı mezbûre mütevellî olup ve vazîfesine mutasarrıf ola ve şurûtuna ri'âyet ve vakf-ı mezbûru himâye eyliye ve şöyle şart eyledim ki;

Atyeb-i emvâlîmden ifrâz ve vakf eylediğim dört yüz guruş nukûd-ı mevkûfe mütevellî yedinde hıfz olunup nâzır ve kitâbet ve câbî ma'rifetiyle vech-i şer'î ve tarîk-i mer'î üzere rehn-i kavî ve kefil-i melî ile onu on bir buçuk hesâbı üzere i'mâl olunup be-her sene hâsıl olan nemâsından ve vakf eylediğim sâlifü'z-zikr dekâkîn icârlarından vakf eylediğim üç değirmenler icârlarından hâsıl olan galleden ve vakf eylediğim Menderes Çayı kurbında? olan bağçe icâresinden be-her sene yirmi guruş ve inşâ eylediğim hammâm-ı cedîd icâresinden yevmî üç akçe ve kezâlik inşâ eylediğim han icâresinden yevmî üç akçeyi mütevellî olan ahz u kabz idüp galle-i vakfdan ve câmi'-i şerîfde yevm-i Cum'a'da ve eyyâm-ı mu'tâdda vâ'iz ve nâsih

olan kimesneye yevmî sekiz sağ akçe vazîfe ve be-her sene otuz keyl hinta cîre virile ve galle-i vakıfıdan câmi'-i şerîfde evkât-ı hamsde imâmı olan yevmî sekiz sağ akçe vazîfe ve be-her senede on üç keyl hinta cîre virile ve kezâlik galle-i vakıfıdan câmi'-i şerîfde hatîb olına yevmî sekiz sağ akçe vazîfe ve be-her senede on üç keyl hinta cîre virile ve câmi'-i şerîfe iki nefer kimesne mü'ezzîn olup ezân-ı Muhammedî hizmetini her birileri edâ idüp her birlerine galle-i vakıfıdan yevmî beş sağ akçe vazîfe ve be-her senede her birine on keyl hinta cîre virile ve yevm-i Cum'a'da i'lân-ı cum'a ve mahfilde devirhân olan kimesneye yevmî galle-i vakıfıdan üç sağ akçe vazîfe virile ve hizmet-i câmi'-i şerîf için bir nefer kimesne kayyim olup galle-i vakıfıdan yevmî beş sağ akçe vazîfe ve be-her senede on keyl hinta-i cîre virile ve binâ eylediğim beş hücrede sâkin olan beş nefer talebe-i ulûmâ yevmî her birlerine galle-i vakıfıdan birer sağ akçe vazîfe virile ve Ramazân-ı şerîfde î'kâd için on beş guruşa şem'-i asel ve on guruşa rûgan-ı zeyt alınup derûn-ı câmi'-i şerîfde ve minârede ikâd-ı kanâdil ve şem' olına ve câmi'-i şerîfin ve evkâfının iktizâ iden ta'mîr ve termîm ve ferş-i câmi' için galle-i vakıfıdan yevmî üç akçe yed-i mütevellîde hıfz olunup ta'mîr ve ferş iktizâ eyledikde mütevellî sarf eyliye ve sâlifü'z-zıkr hammâm icâresinden yevmî üç akçe ve hân icâresinden yevmî üç akçeden be-her senede müctemi' on sekiz guruşun altı guruşu be-her senede Bayramîç Kazâsı kurâlarından Türkmenli karyesinde sâkin Şeyh Mehmed ibn Şeyh İbrahim nâm vâ'iz ve nâsih kimesneye yed-i mütevellîden virile galle-i vakıfıdan vezâyif ve iktizâ iden masârif virilüp fazla kalan mâl-ı vakf evlâd-ı zükûr ve inâs beraber iktisâm eyleyüp zükûr inâsdan bir akçe ziyâde hisse almaya beraber alınlara ve câmi'-i şerîfin hüddâm ve mürtezikasından biri vefât idüp ciheti mahlûl oldukda veyâhud cihetini rızâsıyla kasr-ı yed ve ferâğat eyledikde mütevellî vakf arz idüp gerek kuzât ve gerek nevâb arzlarıyla müstehakk ve nâ-müstehakk tevcih olunmayup mütevellî arz-ı müstehakk olana tevcih olına deyû tescil-i şer'î ve teslîm-i ile'l-mütevellî eylediğinden sonra vakf-ı mezbûr mütevellî-i merkûm mahzarında takrîr-i da'vâ ve tasvîr-i müdde'â idüp vakf-ı akâr imâm muhtâr-ı sirâci'l-mille kâşifü'l-gumme isnâdü'l-eimme Ebu Hanife bin Sâbit el-Kûfî cûzâ bi'l-hayr ve Kûfî hazretlerinin mezheb-i şerîflerinde gayr-i lâzım olup vakf-ı mezbûrdan rucû' emr-i meşrû olmağla vakf-ı merkûmdan rucû' ve ke'l-evvel mülkime ircâ' ve idhâl iderim didikde mütevellî-i mezbûr cevâbında vakıf gerçi İmâm-ı Azam hümâm-ı ekrem hazretleri katında gayr-i lâzımdır lâkin imâmeyn-i hümâmeyn hazreti İmam Ebi Yusuf Sâni ve Muhammed bin Hasan eş-Şeybânî aleyhimâ rahmetü rabbü's-Samadânî mezheb-i şerîflerinde sıhhat-i vakf ile kürûm tüman? ve mütelâzıman? olmağla dâ-yı imâmeyn-i hümâmeyn-i muhteremeyn üzere vakf-ı mezbûrdan rucû'-ı gayr-i meşrûdur deyû vakf tasaddî eyledikde hâkim-i muvakki' sadr-ı kitâb *tûbâ lehû ve hüsne meâb* hazretleri dahi cânib-i vakf-ı evlâ ve ahrâ görüp âlimen bi'l-hallâki murâ'iyen lemmâ-yecibu murâ'iyetihî fi'l-hükm

bi'l-evkât kavlı-i imâmeyn-i hümâmeyn üzere lüzûm-ı vakf-ı mezbûre hükm-i sahîh-i şer'î ve kazâ-i sarîh-i mer'î idüp min ba'd nakz ve nakzine mecâl ve tağyîr ve tebdîline imkân adîmü'l-ihimâl oldu Bismillâhirrahmânirrahîm fe-men *beddelehû ba'demâ semî'ahû fe-innemâ ismihû ale'llezîne yubeddilûnehû inn'allâhe semû'un alîm* ve ecir'l-vâkıf ala'llâhî'l-kerîm cerâ zâlike ve hurrîre fi'l-yevmi's-sânî min-Ramazânî'l-mübârek min-şuhûri sene hamse ve hamsîn ve mietin ve elf. (1155)

Şuhûdü'l-meclisi'l-huzûr ve'l-müslimîn;

Fahrü'l-fudalâ es-sülehâ eş-Şeyh Feyzullah Efendi ibn Mehmed,

Fahrü'l-ulemâ ve's-sülehâ Mehmed Efendi bin el-Hâcc Ahmed el-hatîb,

Fahrü's-sülehâ ve'l-ulemâ el-kirâm Halil Efendi bin Musa,

Mefharü's-sâdâti'l-kirâm es-Seyyid Habib Efendi,

Fahrü'l-hutebâ ve'l-eimme el-Hâcc Ali Efendi imâm ve'l-hatîb câmi'-i mezkûr,

Umdetü'l-ulemâ eş-Şeyh Mustafa Efendi ibn Şeyh Halil,

Umdetü'l-meşâyih ve'l-ulemâ el-Hâcc eş-Şeyh Ali Efendi bin el-Hâcc Mustafa el-vâ'iz,

Molla Osman bin el-Hâcc Abdurrahman,

el-Hâcc Mehmed bin Hasan,

Veli Efendi bin Mustafa,

Ve gayrihüm mine'l-hüzzâr.

Ek 2: Hadımzade Ahmet Ağa'nın Bozcaada'daki Alaybey Cami ve Çeşme Vakfı

VGM Defter No: 737, Vakfiye No:23/1, Sayfa: 44

Hasbiya'llâhu ve ni'me'l-vekîl.

Mâ hüve'l-muharreru fihi mine'l-vakf ve ş-şurût ve tebyîni'l-mesârîfı ale'n-nemati'l-mebstû vaka'a küllehû ledeyye ve cerâ cemî'uhû beyne yedeyye ve innî hakemtü bî's-sıhhati ve'l-lüzûmi fi'l-husûsihî ve'l-umûmi âlimen bi'l-hilâfı'l-cârî beyne'l-e'immeti'l-eslâf fi-husûsi'l-vakf harrerehu'l-abdu'l-fakîr ileyhi te'âlâ es-Seyyid Feyzullah el-müvellâ hilâfe bi-kazâ-i Bayramiç ufiye anhü.

Kayd şod fi 23 Receb 1163.

Hamdü fâyik ve senâ-yı lâyık ol mâlikü'l-mülk ve'l-melekût ve rabbü'l-izzet ve'l-ceberût hazretlerine ki nev-i insanı merâtib-i derecât üzere ihtirâ' idüp ba'zına fazl u kemâl ve ba'zına mâl u menâl mukadder kılmak ile eyâdî-i müeyyedlerin menâhic-i hayrâta makarr kılup ve mâl u menâllerin masârîf-ı hasenâta mazhar kılmağın *men câe bi'l-haseneti felehû aşru emsâlihâ* mücibince mesûbât-ı celîle ve ucûr-ı cezîle mukadder kılmuşdır ve salât-ı salavât-ı vâsılât olmağın kemiyet-i savm ve salât ve mübeyyin-i evzâ-i envâ-i sadakât olan şârî-i meşârî-i şer'-i mübîn ve mürsel *ve mâ erselnâke illâ rahmeten li'l-âlemîn* hazretine ki mesûbât-ı meberrâtı beyân ve izhâr ve cerâ-yı? sadakâtı iyân u âşikâr eyledi ve cümleten âl-i athâr ve zümre-i ashâb-ı esrârlarına sipihri-i velâyetde nücûm-ı kibârdırlar rıdvânü'llâhi te'âlâ aleyhim ecmâ'in.

Emmâ ba'dü; sebep-i tahrîr-i kitâb miskîn-i nikâb ve bâ'is-i takrîr-i hitâb sıhhatnisâb budur ki hâlen Bayramiç Karyesi mahallâtından Çarşu Mahallesi'nde sâkin olup sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât ve râğübü's-sadakât ve'l-meberrât fahrü'l-eşbâh Hâdımzâde el-Hâcc Ahmed Ağa tekabbela'llâhu te'âlâ hayrâtühû ve zâ'ife ecri hasenâtühû rabbü'l-eflâki ve mâlikü'l-emplâki cellet azemetühû hazretlerinin ihsân etdiği ni'am-ı cemîle kemâl-i mertebe mülâhaza birle *ahsenu kemâ ahsena'llâhu ileyke* emr-i şerîfinde gaffet üzere olmayup mefhûm-ı şerîf *mâ indeküm yenfedu ve mâ inda'llâhi bâkin* tab'î çalâk serî'u'l-idrâkine münsâk olmağın mazmûn-ı hadîs-i şerîf *izâ mâte ibnu Ademe inkata'a ameluhû illâ an selâsin ilmun yuntefe'u bihî ev sadâkatün câriyetün alâ-yedeyhi ve veledin sâlihun yed'û lehû* müsted'âsınca erbâb-ı hasenât-ı câriye ve ashâb-ı sadakât-ı bâkiyye silkine münselik olmağa râğbet idüp tasarrufât-ı şer'iyyesi nâfize ve teberru'ât-ı mer'iyyesi câ'ize olduğu halde meclis-i şer'-i şerîf-i mutahhara ve mahfel-i dîn-i münîf-i münevverede vakf-ı âti'l-beyânı tescîl ve icrâ-yı levâzımını tekmîl için mütevellî nasb eylediği li-ümm karındaşı İbrahim Ağa ibn Halil mahzarında bi-tav'ihî ikrâr-ı sahîh-i şer'î ve i'tirâf-ı sarîh-i mer'î idüp

el-ân taht-ı tasarrufunda ve mülk-i sahîhimde münselik olup Bahr-i Sefid'de vâki' Bozcaadası'nda binâ eylediğim fevkânî on dört aded oda ve tahtında ikişer kepenk on üç dükkân ve def'a fevkânî üç oda ve tahtında iki berber dükkânı ve fırın kurbında def'a fevkânî üç oda ve tahtında mahzen ve yine bir fırın ve kurbında bir dükkân ve def'a fırın kurbında üç dükkân ve altı aded mahzen ve def'a yalı kenarında fevkânî iki odalı bir mahzen ile ittisâlinde def'a tahtânî bir mahzen ve kurbında bir şîrehâne ve içinde bi'r-i mâ ile sâlifü'z-zikr cümle emlâkimi hâlisen li-vechi Rabbi'l-âlemîn muhlisen men lâ-yudî'u ecra'l-muhsinîn vakf-ı sahîh-i şer'î ve habs-i sarîh-i mer'î idüp mârru'z-zikr odalar ve dekâkîn ve fırın ve mahzenler icâr olunup icâresinden hâsil olan meblağdan yine ada-i mezbûrede hasbeten li'llâhi te'âlâ müceddeden binâ eylediğim çeşmelerin su yolları ta'mîre nasb eylediğim su yolcusu Ahmed Beşe'ye senevî vazîfe kırk gurus ta'yîn idüp ba'dehû yine ada-i mezbûr sâkinlerinden Topcuza'de Ahmed Ağa'yı câbî nasb idüp hizmet-i cibâyet için be-her yevm beşer sağ akçeye evlâd-ı evlâd mutasarrıf ola evlâd-ı zükûrundan kimesne olmadıkda sulbî oğlu İbrahim Bey cihet-i mezbûre mutasarrıf ola ve yine ada-i merkümede vâki' merhûm ve mağfûrunleh elviye beyi el-Hâcc Ahmed Ağa'nın binâ eylediği câmi'-i şerîf ve ma'bed-i kadîm mürûr-ı eyyâm ve kurûr-ı a'vâm ile harâbe müşerref olup bi-izn-i mütevellî kendi malımdan müceddeden binâ eylediğim câmi'-i şerîfin mürtelikaları asıl usûl-i vakıfdan ta'yîn olunan vazîfeleri vefâ itmemekle icâre-i mezbûreden imâm olanlara iki akçe ve hatîb olana iki akçe iki mü'ezzîne ikişer akçe ve kayyime iki akçe ve kâtibe iki akçe ve câbiye iki akçe ve leyâlî-i mübâreke'de minârede kanâdîl çerâğı için rûgan-ı zeyt bir akçe ve hizmet-i çerâğda olana bir akçe ki bu zikr olunan akçeler cedîd akçe olup asıl vazîfelerine zamm olunduktan sonra yine ada-i mezbûr sâkinlerinden fahrü'l-meşâyihî'l-izâm Şeyh İbrahim Efendi be-her yevm beşer sağ akçe ile müderris ve vâ'iz nasb olunup odada ta'lîm-i ders ve Çarşamba günlerinde kürsiye çıkup ibâdu'llâha va'az ve nasîh idüp vazîfe-i mezbûre mutasarrıf ola ve binâ olunan çeşmelerin ta'mîr ve termîmi mürûr-ı eyyâm ile iktizâ iderse taraf-ı vakıfdan mütevellî olanlar ta'mîr ide ve şöyle şart eyledim ki;

İşbu vakf-ı evkâfa ben hayâtda oldukça mütevellî olup tebdîl ve tağyîri yedimde ola dâr-ı fenâdan dâr-ı bekâyâ rihlet eylediğimde evlâd-ı zükûrumdan ekber ve erşed ve aslah evlâdım be-her yevm dört akçe vazîfe ile mütevellî olup karnen ba'de karnin neslen ba'de neslin tevliyyete mutasarrıf ola i'yâzen bi'llâhi te'âlâ evlâd-ı zükûr munkariz oldukda evlâd-ı inâsdan kebîre mürşide ve sâliha olan mütevellîye ola anlar dahî munkariz oldukda bâlâda zikr ve beyân olunduğu üzere evlâd-ı zükûrları mütevellî ola anlar dahî munkariz oldukda evvelen inâsın evlâd-ı zükûrundan erşedi olmadığı halde evlâdı inâsın evlâd-ı inâslarından erşed ve aslahı batnen ba'de batnin karnen ba'de karnin bi-dereceti'l-ulyâ mütevellî olup hikmet-i Rabbânî ile bi'l-küllîye

munkariz oldukda Haremeyn-i Muhteremeyn evkâfi nazırları olan vakf-ı mezbûre vazîfe-i mersûmesiyle mütevellî olup şurûtuna ri'âyet ve vakf-ı mezbûru sıyânet eyleye deyüb ve vakf ve habs sahîhayn-i şer'eyn ve şartın sarîhan mer'iyeyn bu cümle mevkûfatı ba'de't-tescîl mütevellî nasb eylediğim mezbûr İbrahim Ağâ'ya teslim idüp ol dahî tesellüm ve kabûl ve sâir mütevellîler evkâfda tasarruf itdikleri gibi bu vakıfda tasarruf eylesün didikde her birileri âherin kelâmını vicâhen tasdik idüp akd-i vakf ve tesbîl tamâm halli sebîlü't-tekmîl itmâm ve ta'yîn-i şerâyet ve vezâyif mufassalan ihtisâb bulunduktan sonra vakıf-ı mûmâ-ileyh Hâdımzâde el-Hâcc Ahmed Ağâ vakf-ı mersûmdan rucû' edüp didikde İmâm-ı Azam ve hümâm-ı akdem peyüşvâ-yı küll rehnûmâ-yı sübül sirâc-ı ümmet nâzım-ı millet Ebu Hanife Kûfi katında vakf-ı akârın adem-i lüzûmu muhakkak ve mübeyyen ve vakf-ı derâhinin e'imme-i selâse aleyhim rahmeti'l-meliki'l-kadîm katlarında adem-i sıhhati mu'ayyen olmağın vakf-ı meşrûhdan rucû' idüp mütevellî-i mezkûrdan istircâ' ve istirdâd ve mütevellî aldığı ücret talep itdikde mütevellî-i mezkûr imâmeyn-i mükerremeyn İmâm Ebu Yusuf-ı sâni ve bahr-i me'ânî İmâm Muhammed Şeybânî hazretleri katlarında akârda lüzûm-ı muhakkak ve hazret-i İmâm Züfer aleyhi rahmeti'l-meliki'l-ekber katında vakf-ı akâr câiz ve meşrû' ve nâfizdir deyû sadr-ı kitâbda tevkî'-i şerîfi vâki' olan hâkim-i nâfizü'l-ahkâm hazretlerinden hükm talep itdikde sıhhat ve lüzûm vakf-ı akârda imâmeyn-i kavli-i akval olmağın İmâm Züfer'den İmâm Ensâri rivâyeti üzere vakfın sıhhat ve zimmet mütevellînin zaman-ı vazîfesinde berâtına hükmetdikde vâkıf-ı mezbûr e'inne-i kelâmın cânib-i âhere tercîh idüp vakf-ı akâr imâm-ı ma'hûd kavli üzere gerçi sahîh ve meşrû'dur lâkin bununla bâb-ı rucû' münsedd olmaz deyû talep itdikde mütevellî-i mûmâ-ileyh imâm-ı merkûm kavli üzere gerçi vakf-ı merkûm lüzûmdan mu'arrâdır İmâm hükm-i hâkim fasl-ı müctehidin fihte olmağla rucû'dan müberrâdır deyû lüzûmuna hükm-i talep itdikde mûmâ-ileyh cânib-i lüzûm-ı vakf-ı (...) ve devâm-ı te'yîdi ihtiyâr idüp e'imme-i (...) ve ecille-i kirâm beyninde câri olan hilâf-ı âlim olduğu halde vakf-ı mezbûrun lüzûmuna ve cümle-i vakfın husûs ve umûmuna hükm idüp hükmen sahîhen şer'iyeyn ve kazâen sarîhen mer'iyeyn mahkûmeye olmağla mucme'un aleyh oldu ma'mûlün aleyh oldu min-ba'd nakz ve nakzine mecâl-muhâl ve ibdâl ve ihlâline ve tebdîl ve tağyîrine vâkıf-ı mezbûrdan gayr-i kimesneye imkânı mümteni'u'l-ihtimâl oldu o usûl ve furû'u butlâne kudret kalmadığınca? li-vechin mine'l-vucûh ibtâl ve ta'ûline mesağ ola âyet fekad bâe bi-gazabin mine'llâhi ve me'vâhu cehennemü ve bi'se'l-masîr misdâkınca mâ-sadakına vâki' olup cümle a'mâli (...) ve ahvâli nâ-mazbût olup şefâ'at-i Rabbi'l-âlemînden dûr ve mağfîret-i zill-i izzedden mahcûr ve mehcûr galub vâdî-yi harmanda ve mevâdî-i huzlânda? mü'âkab ve mu'azzeb ola fe-men beddelehû ba'de mâ semi'ahû fe-innemâ ismühû ale'llezîne yübeddilûnehû inne'llâhe semî'un alîm ve ecrü'l-vâkıf-ı'l-kerîmi'l-merkûm ala'llâhi'l-hayyi'l-kayyûm ve alâ-hâzihî vâki'âl-

işhâdu ve't-tahrîru fi'l-yevmi's-sülüs aşer min-Muharremi'l-harâm li-sene sülüs ve sittîn ve mietin ve elf min-hicreti men lehû'l-izzu ve's-şeref.

Şuhûdü'l-hâl;

Fahrü'l-meşâyihî'l-kirâm Şeyh Hacı Ali Efendi,

Şeyh Hacı Salih Efendi,

Feyzullah Efendi bin Abdullah,

Çarşı imâmı el-Hâcc Ali Efendi bin Ahmed Çelebi,

Osman Ağa bin Hacı Abdurrahman,

el-Hâcc İsmail bin Hacı Salih,

el-Hâcc Mehmed bin Hasan,

Hacı Hasan,

Mustafa Beşe bin Musa,

Numan Ağa bin Mehmed an (...),

İbrahim bin Hacı İbrahim an karye-i Enârlı,

İbrahim Bey Sipâhiyân,

Hacı Ahmed bin Mehmed,

Hacı Hasan bin Abdurrahman,

Çolak Hasan Beşe bin Cafer an kasaba,

Hasan Efendi ibn Hüseyin,

İsmail bin Himmet,

el-Hâcc Ali bin Ebubekir,

el-Hâcc İsmail bin İbrahim.

(...) bin Hasan Beşe

Ek 3: Alaybey Cami Vakfi ile Hadımzade Ahmet Ağa Vakfı'nın H. Receb 1277 / M. 13 Ocak 1861 ile H. 29 Cemaziyelahir 1279 / M. 22 Aralık 1862 tarihleri Arasındaki Muhasebeleri

[Evkâfın İcârâtı ve Masarîfâtı]	Kuruş	Pare
Alaybeyi Vakfı Hasılâtı İcârâtı [12]77	177	
Hâdımzâde Vakfı Hasılâtı İcârâtı [12]77	583	
[Yekûn]	760	
Masarîfâtı müteferrikâ ve vazife-i ehl-i mürtezikâ		
On bir mâhda sarf olunan rûgan-ı zeyt bahâ	86	
Leyâl-i mübârekelede ve bayramlarda sarf olunan rûgan-ı zeyt bahâsı	64	
Mûm bahâ	41	
Ramâzan-ı Şerîfde kandil ve şamandıra bahâ	36	
Ramâzan-ı Şerîfde îkâd olunan kanâdile sarf olunan rûgan-ı zeyt bahâ kıyye 30	240	
Şem'dan kılâbına virılan	20	
[Yekûn]	487	
Câmi'-i Şerîfin ba'zı ta'mîr kılınan cam ve çerçeveslerine	93	
Câmi'-i Şerîf derûn ve hârici badanası için mübâyâ'a olunan kiraç bahâ	80	
Minâre olan kutuların tebdil ve ba'zı müceddeden i'mâli	100	
İmâm, hatîb, mü'ezzîn efendilerin bir senelik vazîfesi	400	
Hâlâ nazırına	40	
[Yekûn]	1200	
Mîzân-ı Yekûn		
Ber-vech-i bâlâ masrûfât	1200	
Ber-vech-i bâlâ hasılât-ı nihâde	760	
[Bakî]	440	
Yetmiş sekiz senesi Recebinden yetmiş dokuz senesi Cemaziye'l-âhir gâyetine kadar hasılât ve medfu'âtı		

Alaybey Vakfı Hasılâtı [12]78	177	
Hâdımzâde Vakfı Hasılâtı [12]78	583	
[Yekûn]	760	
Masrûfât-ı müteferrikâ vazîfe-i ehl-i mürtezikâ		
On bir mâhda sarf olunan r[u]gan-ı zeyt bahâ	88	
Leyâl-i mübâreke ve bayramlarda sarf olunan r[u]gan-ı zeyt bahâ	48	
Ramazân-ı Şerîfde kandîl ve şamandıra ve sa'îre bahâ	124	
Ramazân-ı Şerîfde sarf olunan r[u]gan-ı zeyt kıyye 40	283	20
Mûm bahâ	16	
[Yekûn]	559	20
Kebîr şem' r[ug]an	105	
Câmi'-i şerîf mezkûr sakfının ba'zı harâb olan mahallerin i'mâriyle kiremid pûşidesi aktarma ve cevânib-i erba'asına badana ve kaldırımlarının ferraşına üstâdiyye ve mübâyâ'a kılınmış kiraç bahâ	642	20
Vakf-ı müşârunileyhin sâhil-i bahrde mevcûd çeşmesinin ba'zı mahallerinin ta'mîri ve sakfının i'mârı	268	20
Ehl-i mürtezîkânın vazîfeleri	400	
[Yekûn]	1975	20
Mîzân		
Masrûfât	1975	20
Hasılât	760	
[Bakî]	1215	20
Yekûn [1277-1278]		
Masrûfât	3175	20
Hasılât-ı îcârât	1520	
[Bakî]	1655	20